

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

**СПРЕЧАВАЊЕ НЕКАЖЊИВОСТИ
ТРГОВАЦА ЉУДИМА И ПОДРШКА
ЖРТВАМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА
У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ**
анализа одабраних предмета

Одрицање од одговорности

Садржај ове публикације је искључива одговорност Канцеларије Уједињених нација за питања дроге и криминала (UNODC). Употребљена одређења и приказ садржаја у овој публикацији не подразумевају изражавање било каквог мишљења Секретаријата Уједињених нација у вези са правним статусом било које земље, територије, града или области, или њених власти, или у вези са разграничењем.

Подаци о јединственим локацијама ресурса и линковима ка интернет страницама садржани у публикацији дати су ради погодности читаоца и биле су тачне у време издавања. Уједињене нације не преузимају одговорност за сталну тачност тих података или за садржај било које спољне интернет презентације.

Ова публикација се може репродуковати у целини или делимично и у било ком облику у образовне или непрофитне сврхе без посебне дозволе носиоца ауторских права, под условом да се наведе извор. UNODC би био захвалан да добије копију било које публикације која користи ову као извор.

Признања

Ову публикацију је израдио Одсек за трговину људима и кријумчарење миграната Канцеларије Уједињених нација за питања дроге и криминала (UNODC) на челу са Илиасом Чацисом, под суштинским вођством Панагиотиса Пападимитријуа, Давора Рауша и Марка Милићевића. Податке садржане у публикацији прикупили су и анализирали Радмила Драгићевић Дичић, судија Врховног касационог суда, Тамара Мирковић, заменик републичког јавног тужиоца и др Милан Жарковић, редовни професор, Криминалистичко-полицијски универзитет.

Ова публикација је омогућена захваљујући подршци Владе Сједињених Држава, под условима донације бр. ССЈТИП21 ГР3006. Мишљења која су овде изражена су мишљења аутора и не одражавају нужно ставове Владе Сједињених Држава.

Дизајн
Miross d.o.o.

Припрема и штампање
Miross d.o.o.

© Канцеларија Уједињених нација за питања дроге и криминала (UNODC)
Београд, април 2022

Садржај

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ – НОРМАТИВНИ ОСНОВ И ОКВИР СУПРОТСТАВЉАЊА ТРГОВИНИ ЉУДИМА	7
ЦИЉ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА.....	10
АНАЛИЗА ОДАБРАНИХ ПРЕДМЕТА	12
СЛУЧАЈ БРОЈ 1.....	12
ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: обустава истраге због кривичног дела трговине људима (радна експлоатација, принудни рад)	12
Основни подаци о кривичном поступку	12
Предистражни поступак	12
Истрага	12
Профил окривљених	13
Профил жртве	13
Начин извршења кривичног дела.....	13
Доказне радње	13
Положај жртве у поступку	13
СЛУЧАЈ БРОЈ 2.....	15
ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: измена у погледу правне квалификације кривичног дела трговине људима у кривично дело посредовања у вршењу проституције након спроведене истраге.....	15
Основни подаци о кривичном поступку	15
Предистражни поступак	15
Истрага	15
Профил окривљеног.....	15
Профил жртава	15
Доказне радње.....	16
Положај жртава у поступку	16
Трајање поступка.....	16
Посебне карактеристике и напомене.....	16
СЛУЧАЈ БРОЈ 3	18
ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: измена у погледу правне квалификације кривичног дела трговине људима у кривично дело посредовања у вршењу проституције након спроведене истраге (малолетна жртва).....	18
Основни подаци о кривичном поступку	18
Предистражни поступак	18
Истрага	18
Оптужница	19
Одлука суда.....	19
Профил окривљених	20
Профил жртве	20
Начин извршења кривичног дела.....	20
Доказне радње.....	20
Положај жртве	20
Трајање поступка.....	21
Посебне карактеристике и напомене.....	21

СЛУЧАЈ БРОЈ 3 22

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: споразум о признању кривичног дела трговине људима и одлука о имовинскоправном захтеву (експлоатација рада, проституција)	22
Основни подаци о кривичном поступку	22
Предистражни поступак	22
Истрага	22
Оптужница	22
Споразум о признању кривичног дела	23
Одлука суда	23
Профил окривљеног	24
Профил жртве	24
Начин извршења кривичног дела	24
Доказне радње	24
Положај жртве	24
Трајање поступка	24
Посебне карактеристике и напомене	25

СЛУЧАЈ БРОЈ 5..... 26

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: међуагенцијска сарадња, пример добре праксе поступања надлежних органа, сарадња са организацијом цивилног друштва	26
Основни подаци о кривичном поступку	26
Предистражни поступак	26
Истрага	26
Оптужница	26
Одлука суда	27
Профил окривљеног	27
Профил жртве	27
Начин извршења кривичног дела	27
Доказне радње	27
Положај жртве	28
Трајање поступка	28
Посебне карактеристике и напомене	28

СЛУЧАЈ БРОЈ 6 29

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: правноснажна пресуда због кривичног дела трговине људима (искоришћавање положаја малолетне жртве трговине људима)	29
Основни подаци о кривичном поступку	29
Предистражни поступак	29
Истрага	29
Оптужница	29
Поступање суда	29
Профил окривљених	30
Профил жртве	30
Начин извршења кривичног дела	30
Доказне радње	30
Положај жртве у поступку	31

Трајање поступка.....	31
Посебне карактеристике и напомене.....	31
СЛУЧАЈ БРОЈ 7.....	33
ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: правноснажна пресуда због кривичног дела трговине људима (просјачење у оквиру ромске породице и правна квалификација када је дело учињено према малолетном лицу).....	33
Основни подаци о кривичном поступку.....	33
Предистражни поступак.....	33
Истрага.....	33
Оптужница.....	33
Поступање суда.....	33
Профил окривљеног.....	33
Профил жртава.....	34
Начин извршења кривичног дела.....	34
Доказне радње.....	34
Положај жртава.....	34
Трајање поступка.....	35
Посебне карактеристике и напомене.....	35
СЛУЧАЈ БРОЈ 8.....	37
ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: измена од стране суда у погледу правне квалификације кривичног дела трговине људима у кривично дело посредовања у вршењу проституције (проактивна истрага, коришћење посебних доказних радњи).....	37
Основни подаци о кривичном поступку.....	37
Предистражни поступак.....	37
Истрага.....	37
Оптужница.....	37
Одлуке суда.....	37
Профил окривљених.....	38
Профил жртве.....	38
Начин извршења кривичног дела.....	38
Поновљени поступак пред судом.....	39
Изведени докази и њихова анализа.....	40
Садржина телефонских разговора.....	40
Исказ оштећене.....	40
Трајање кривичног поступка.....	42
Посебне карактеристике и напомене.....	42
СЛУЧАЈ БРОЈ 9.....	44
ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: ослобађајућа пресуда због кривичног дела трговине људима која је пресудом другостепеног суда делимично преиначена у осуђујућу (принудни рад, ропски однос и поступак екстрадиције).....	44
Основни подаци о кривичном поступку.....	44
Предистражни поступак.....	44
Истрага.....	44
Оптужница.....	44
Поступање суда.....	44

Профил окривљених	45
Профил жртве	45
Начин извршења кривичног дела	45
За све ове радње окривљени су пресудом од 24. 1. 2017. године ослобођени.	46
Доказне радње.....	46
Положај жртве у поступку	46
Трајање кривичног поступка.....	47
Посебне карактеристике и напомене.....	47
СЛУЧАЈ БРОЈ 10	49
ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: осуђујућа пресуда због кривичног дела трговине људима (намеравана сексуална експлоатација)	49
Основни подаци о кривичном поступку	49
Оптужница	49
Првостепена пресуда	49
Другостепена пресуда.....	50
Профил окривљеног.....	50
Профил жртве.....	51
Начин извршења кривичног дела.....	51
Доказне радње.....	51
Положај жртве у кривичном поступку	51
Трајање поступка.....	51
Посебне карактеристике и напомене.....	52
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	53
МОГУЋНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСТУПАЊА НАДЛЕЖНИХ ОРГАНА	55
ПРЕПОРУКЕ.....	57
ПРИЛОЗИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ.....	59
КРШЕЊЕ УСТАВНЕ ЗАБРАНЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА (КРАТАК ПРИКАЗ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА)	59
СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ	60

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ – НОРМАТИВНИ ОСНОВ И ОКВИР СУПРОТСТАВЉАЊА ТРГОВИНИ ЉУДИМА

Потврђивањем Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом (Палермо протокол) из 2000. године, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала¹, Република Србија исказала је спремност да изградњом адекватног нормативног оквира омогући ефикасније супротстављање трговини људима. Инкриминација уведена у национално законодавство Законом о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије из 2003. године² у значајној мери била је усклађена са одредбама Палермо протокола. Решеност да се истраје у проналажењу адекватног нормативног оквира и унапређењу праксе супротстављања трговини људима потврђена је потписивањем и ратификацијом Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима усвојене 16. маја 2005.³ године, али и изменама⁴ материјалног законодавства, као и Закоником о кривичном поступку⁵ (у даљем тексту: ЗКП), Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела⁶ и другим законима.

Кривично дело трговине људима сврстано је у кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом 2005. године. Сагласно са одредбом члана 23 став 2 Закона о уређењу судова⁷, за ова кривична дела у првом степену суди виши суд.⁸ У члану 26 став 2 Устава Републике Србије наведено је да је сваки облик трговине људима забрањен, а кривично дело трговине људима прописано је у члану 388 Кривичног законика Републике Србије⁹ (у даљем тексту: КЗ) на следећи начин:

(1) Ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима, казниће се затвором од три до дванаест година.

(2) За дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу учинилац ће се казнити казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.

(3) Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.

1 Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 6/01.

2 „Сл. гласник РС”, бр. 39/2003.

3 У правни систем Републике Србије уведена је 2009. године, „Сл. гласник”, бр. 19/09.

4 Измене важећег Кривичног законика које су се односиле и на кривично дело трговине људима вршене су 2005, 2009. и 2012. године.

5 „Сл. гласник РС”, бр. 58/04, 85/05, 85/05 – др. закон, 115/05, 49/07, 122/08, 20/09 – др. закон, 72/09 и 76/10, а потом „Сл. гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

6 „Сл. гласник РС”, бр. 32/2013, 94/2016 и 35/2019.

7 „Сл. гласник РС”, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 – др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 – одлука УС, 87/2018 и 88/2018 – одлука УС, 87/2018 и 88/2018 – одлука УС.

8 Стварна надлежност јавног тужилаштва одређује се у складу са одредбама закона које важе за утврђивање стварне надлежности суда, осим када законом није друкчије одређено (члан 14 Закона о јавном тужилаштву – „Сл. гласник РС”, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 38/2012 – одлука УС, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 106/2015 и 63/2016 – одлука УС).

9 „Сл. гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

(4) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда неког лица, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година, а ако је наступила тешка телесна повреда малолетног лица услед дела из става 3. овог члана, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.

(5) Ако је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила смрт једног или више лица, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

(6) Ко се бави вршењем кривичног дела из ст. 1. до 3. овог члана или је дело извршено од стране групе, казниће се затвором најмање пет година.

(7) Ако је дело из ст. 1. до 3. овог члана извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

(8) Ко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације предвиђене ставом 1. овог члана, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

(9) Ако је дело из става 8. овог члана учињено према лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до осам година.

(10) Пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. овог члана не утиче на постојање кривичног дела из ст. 1, 2. и 6. овог члана.

Значај који се у законодавству Републике Србије придаје проналажењу решења за адекватније спречавање, откривање, доказивање и кажњавање извршилаца кривичних дела трговине људима видљив је у бројним одредбама важећих закона.

Чланом 57 став 2 КЗ искључена је могућност ублажавања казне за поједина кривична дела, па и за кривично дело трговине људима.

Одредбама важећег Законика о кривичном поступку којима су регулисане посебне доказне радње предвиђено је да се оне могу одредити, како у случају постојања основа сумње да је лице учинило кривично дело за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, тако и за друга таксативно наведена кривична дела, укључујући и кривично дело трговине људима, уколико се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано. Посебне доказне радње се изузетно могу одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од поменутих кривичних дела, а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност (члан 161 ст. 1 и 2 и члан 162 став 1 тач. 2 ЗКП).

Закоником о кривичном поступку, у члану 103, прописано је да орган поступка може по службеној дужности, на захтев странака или самог сведока, одредити статус посебно осетљивог сведока оном сведоку који је с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја, посебно осетљив.

Ако сматра да је то потребно ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, орган поступка ће донети и решење о постављању пуномоћника сведоку, а јавни тужилац или председник суда ће поставити пуномоћника по редоследу са списка адвоката који суду доставља надлежна адвокатска комора за одређивање бранилаца по службеној дужности (члан 76 ЗКП).

У циљу заштите посебно осетљивог сведока законодавац је у члану 104 ЗКП прописао правила његовог испитивања. Посебно осетљивом сведоку питања се могу постављати само преко органа поступка који ће се према њему односити са посебном пажњом, настојећи да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање сведока, а испитивање се може обавити уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему одлучује орган поступка. Ако орган поступка одлучи да се посебно осетљиви сведок испита употребом техничких средстава за пренос слике и звука, испитивање се спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази. Посебно осетљиви сведок може се испитати и у свом стану или другој просторији, односно у овлашћеној институцији која је стручно оспособљена за испитивање посебно осетљивих лица. У том случају орган поступка може одредити да се посебно осетљиви сведок испита употребом техничких средстава за пренос слике и звука, а испитивање се спроводи без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се сведок налази (уз евентуалну помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица).

Законом о кривичном поступку прописано је да ће се о имовинскоправном захтеву који је настао услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело, на предлог овлашћених лица, расправити у кривичном поступку, ако се тиме неће знатно одуговлачити овај поступак (члан 252 став 1 ЗКП).

У Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, којим се уређују услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином физичких и правних лица проистеклом из кривичног дела, наводи се да се његове одредбе примењују и за кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. То важи ако имовинска корист прибављена кривичним делом, односно вредност предмета кривичног дела, прелази износ од милион и петсто хиљада динара (члан 2 став 1 тач. 9 и став 2).

Одлуком Владе Републике Србије¹⁰ од 13. 4. 2012. године, донетом на основу Закона о социјалној заштити, основан је Центар за заштиту жртава трговине људима, као установа социјалне заштите.¹¹ Пре тога донета је Уредба о мрежи установа социјалне заштите којом је Центар за заштиту жртава трговине људима дефинисан као установа социјалне заштите. Центар за заштиту жртава трговине људима обавља послове процене стања, потреба, снага и ризика жртава трговине људима, врши послове идентификације и обезбеђује адекватну помоћ и подршку жртвама трговине људима, у циљу њиховог опоравка и реинтеграције. Формалну идентификацију жртава трговине људима врши Служба за координацију заштите жртава трговине људима као унутрашња организациона јединица Центра. Идентификација коју врши Служба, а која се односи на утврђивање статуса жртве с аспекта угрожености људских права, представља полазну тачку у систему помоћи и заштите које обезбеђује држава, ангажовањем системских ресурса, ресурса специјализованих организација цивилног друштва и других учесника.

Решењем Владе Републике Србије¹² именован је национални координатор за борбу против трговине људима, а у оквиру седишта Дирекције полиције образована је Канцеларија за координацију активности у борби против трговине људима на националном нивоу с мултидисциплинарним приступом.

Значајну активност на плану идентификације, упућивања, подршке и заштите жртава трговине људима, укључујући помоћ и подршку жртвама трговине људима у кривичном поступку и остваривању имовинскоправног захтева, као и у пружању помоћи у парничном поступку за накнаду

¹⁰ „Сл. гласник РС”, бр. 35/2012.

¹¹ „Сл. гласник РС”, бр. 16/2012.

¹² „Сл. гласник РС”, бр. 90/2017.

штете и добровољног повратка жртава, представља усвајање Стандардних оперативних процедура за поступање са жртвама трговине људима¹³.

Решеност надлежних државних органа Републике Србије да унапреде ефикасност мера за спречавање и сузбијање трговине људима, као и положај жртава овог кривичног дела кроз мултиагенцијску сарадњу, произилази из низа активности, од којих истичемо: закључење Протокола о сарадњи у циљу успешнијег сузбијања трговине људима и заштите права жртава овог кривичног дела између Министарства унутрашњих послова, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Републичког јавног тужилаштва у јуну 2018. године; закључење меморандума о сарадњи које је Републичко јавно тужилаштво потписало са организацијама цивилног друштва „АСТРА” (септембар 2012. године) и „АТИНА” (октобар 2013. године); доношење Општег обавезног упутства републичког јавног тужиоца 23. 6. 2021. године, у складу са којим су у свим апелационим и вишим јавним тужилаштвима одређени јавни тужиоци који ће бити контакт особе за кривично дело трговине људима из члана 388 КЗ; сарадњу јавног тужилаштва и суда са Правосудном академијом у процесу креирања и спровођења програма обуке; оснивање служби за информисање и подршку оштећенима и сведоцима у јавним тужилаштвима (Опште обавезно упутство о начину поступања ове службе донето је 5. 12. 2016. године); формирање служби за помоћ и подршку сведоцима и оштећенима у свим вишим судовима.

ЦИЉ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Пракса правосудних и других државних органа поводом сумње о постојању кривичног дела трговине људима из члана 388. важећег Кривичног законика, а кроз њу и респектовање улоге организација цивилног друштва укључених у спречавање и сузбијање овог кривичног дела и пружање помоћи и подршке жртвама, представља релевантан показатељ реалног домашаја активности усмерених на разумевање сложености трговине људима, вишедимензионалности и штетности њених последица и нужности свеобухватног и адекватног одговора заједнице на криминалне активности појединаца и група, али и ситуацију и потребе жртава.

Спроведена анализа поступања правосудних и других органа има за циљ да, сходно утврђеним чињеницама, омогући извођење релевантних закључака и креирање препорука усмерених на унапређење ефикасности поступајућих органа у предметима трговине људима.

Као илустрација постојеће праксе послужили су резултати анализе кривичних поступака и одлука органа поступка у десет случајева који су у некој од фаза поступка били препознати и означени као кривично дело трговине људима (у наредби за спровођење истраге, оптужници, првостепеној или другостепеној одлуци суда).

Уз временску актуелност конкретних случајева, одабир је вршен и уз настојање да се обухвате различити начини манифестације трговине људима у погледу:

- употребљених средстава,
- врсте реализоване (планиране) експлоатације,
- личних својстава и прилика учинилаца и жртава (њиховог пола, година живота, начина живота, материјалне ситуације, степена душевног развоја, присуства болести зависности и сл.),
- међусобних односа учинилаца и жртава (емотивна веза, партнерски однос, сродство).

¹³ <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/5993547d-97bd-4a0f-9669-43e5962097fd/01.SOP+final+250119.LAT.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mBR-obw>

Посебна пажња усмерена је на анализу података који омогућавају процену разумевања кључних елемената законске дефиниције кривичног дела трговине људима, укључујући и оне који се односе на:

- могуће начине (средства) извршења кривичног дела,
- намеравану или реализовану експлоатацију,
- ирелевантност пристанка жртве на експлоатацију, односно на успостављање ропског или њему сличног односа,
- посебан режим кривичноправне заштите малолетних жртава.

Пажња је посвећена и анализи временског оквира, учесталости и адекватности приступа током предузимања мера и радњи, како процесног тако и ванпроцесног карактера, укључујући и примену и поштовање одредби које су основ и оквир за свестрано истраживање релевантних чињеница и околности конкретног случаја, заштиту жртава и остваривање њихових права кроз:

- институционалну сарадњу органа поступка и других релевантних институција и организација на националном, али и на међународном нивоу,
- предузимање појединих доказних радњи (укључујући и посебне доказне радње) и вредновање њихових резултата,
- одређивање статуса посебно осетљивог сведока и начина његовог остваривања,
- одлучивање о имовинскоправном захтеву жртава.

Издавање и даља разрада наведених параметара од значаја за процену адекватности поступања правосудних органа у десет одабраних случајева омогућили су уочавање примера добре праксе, али и извесних спорних момената у спроведеним поступцима и донетим одлукама (оценама, закључцима и одлукама), који могу послужити као повод и подстицај за унапређење достигнутог квалитета одговора поступајућих државних органа и других организација.

АНАЛИЗА ОДАБРАНИХ ПРЕДМЕТА

СЛУЧАЈ БРОЈ 1

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: обустава истраге због кривичног дела трговине људима (радна експлоатација, принудни рад)

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Поводом обавештења стручних радника Дома за децу и омладину, у коме су изнете сумње о радној експлоатацији малолетног Х.Х., корисника Прихватилишта за децу и младе, поднетог полицијској управи, надлежни јавни тужилац је обавио консултације са полицијским инспектором Одсека за сузбијање трговине људима и кријумчарења људи и наложио предузимање радњи ради провере навода из достављеног обавештења.

Након прикупљања потребних обавештења по захтеву надлежног јавног тужилаштва и информисања (на иницијативу јавног тужиоца) Центра за заштиту жртава трговине људима ради предузимања одговарајућих мера, полицијска управа – Одсек за сузбијање трговине људима и кријумчарења људи, поднела је надлежном вишем јавном тужилаштву 4. 6. 2020. године кривичну пријаву против Н.С. и К.С., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ.

Истрага

Надлежно јавно тужилаштво донело је 9. 6. 2020. године наредбу о спровођењу истраге против окривљених Н.С. и К.С., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ, као саизвршилаца у вези са чланом 33 КЗ.

У наредби о спровођењу истраге описано је да су окривљени у више наврата, силом и злоупотребом поверења, врбовали малолетног оштећеног Х.Х., рођеног 2005. године, у циљу принудног рада и експлоатације рада, тако што су га наговарали, принуђивали и експлоатисали да брише предња ветробранска стакла возила на раскрсници, а да накнаду за тај рад предаје окривљенима, који су новац користили за куповину алкохола и марихуане.

Више јавно тужилаштво донело је 7. 10. 2020. године наредбу о обустави истраге против окривљених Н.С. и К.С., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ, јер нема довољно доказа за оптужење (члан 308 став 1 тач. 3 ЗКП).

У разлозима за обуставу истраге надлежни јавни тужилац је навео да у конкретном случају нема елемената кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 2 и 1 КЗ, јер малолетни оштећени није врбован, односно сакриван, држан и слично, од стране окривљених, у ком смислу ниједна од алтернативно прописаних радњи извршења кривичног дела не постоји (у смислу члана 4 Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима и члана 388 КЗ), а употреба силе као начин извршења кривичног дела није доказана, нити је утврђено да је циљ описаних радњи била експлоатација рада, имајући у виду да је новац који је малолетни зарадио на описани начин

коришћен за куповину животних намирница, као и да није доказано да су окривљени принуђивали малолетног оштећеног да обавља делатност супротно његовој вољи, односно употребом силе и претње, нити је доказано да је малолетни оштећени експлоатисан коришћењем његовог рада без накнаде или симболичне накнаде.

Профил окривљених

Окривљени су рођена браћа, рођени 1999. и 2001. године; неосуђивани, без имовине, нежењени; завршили средњу школу, издржавају се од повремених послова; као малолетни били смештени у хранитељску породицу.

Профил жртве

Малолетни оштећени се налази у систему социјалне заштите (родитељи лишени родитељског права), под непосредним старатељством центра за социјални рад. Променио је више хранитељских породица и корисник је Прихватилишта за децу и омладину; не контактира са родитељима, повремено се виђа са братом и сестром. Стекао је основно образовање, напустио средњу школу, а окривљене упознао тако што су у једном периоду били смештени у исту хранитељску породицу.

У налазу и мишљењу Центра за заштиту жртава трговине људима, који је малолетног оштећеног идентификовао као жртву трговине људима кроз радну експлоатацију, наводи се да је малолетни оштећени дете које је од најранијег календарског узраста лишено родитељске љубави и бриге и које је одгајано кроз систем социјалне заштите, те да је с обзиром на поменуте одгојне дефиците очекивано да се окреће вршњачкој групи која у том периоду подражава породичну структуру. У таквим околностима дечак је идеализовао своје старије пријатеље и беспоговорно их слушао, тако да су лица која су га експлоатисала заправо искористила његову годинама формирану рањивост и уобичајеним методама карактеристичним за трговину људима (присила, манипулација, уцена) успела да се окористе од његовог радног ангажовања.

Начин извршења кривичног дела

Врбовање малолетног оштећеног у циљу принудног рада и експлоатације рада, силом и злоупотребом поверења.

Доказне радње

У току истраге су саслушани окривљени Н.С. и К.С., испитан је у својству сведока малолетни оштећени Х.Х. и испитан је сведок А.Х. Извршено је вештачење мобилног телефона, као и увиђај у мултимедијални садржај интерне меморије телефона, са изузимањем видео-записа и копирањем на ЦД. Прибављени су налаз и мишљење Центра за заштиту жртава трговине људима од 20. 5. 2020. године, у којима је малолетни оштећени идентификован као жртва трговине људима кроз радну експлоатацију путем приморавања да ради на улици.

Положај жртве у поступку

Јавни тужилац је по службеној дужности донео решење којим је малолетном оштећеном одредио статус посебно осетљивог сведока и поставио пуномоћника у складу са Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица¹⁴.

¹⁴ „Сл. гласник РС”, бр. 85/2005.

Центар за заштиту жртава трговине људима идентификовао је малолетног оштећеног као жртву трговине људима.

Трајање поступка

Кривична пријава поднета је 4. 6. 2020. године, наредба о спровођењу истраге донета је 9. 6. 2020. године, а наредба о обустави истраге 7. 10. 2020. године – поступак је трајао четири месеца.

Посебне карактеристике и напомене

Наведени кривични поступак је добар пример проактивног приступа надлежног јавног тужиоца у истрази, мултисекторске сарадње, доследне примене законских одредби о заштити сведока и ефикасног и адекватног поступања приликом предузимања доказних радњи.

У конкретном случају, предмет анализе су разлози за закључак надлежног јавног тужиоца да нема довољно основа за оптужење, односно да није доказано да је малолетни оштећени био врбован од стране окривљених (као радња извршења), да нису доказане употреба силе и злоупотреба поверења (као начин предузимања радње), као ни експлоатација (као циљ предузимања радњи), због чега је донета наредба о обустави истраге.

Закључак јавног тужиоца да из наведених разлога нема довољно основа за оптужење неопходно је анализирати у вези са налазом и мишљењем Центра за заштиту жртава трговине људима, у којима је малолетни оштећени идентификован као жртва трговине људима у циљу радне експлоатације (ради се о писаној исправи која се може ценити као доказ у кривичном поступку, јер ју је сачинио надлежни државни орган у оквиру својих овлашћења), као и исказом малолетног оштећеног, који је навео да су га окривљени принудили да брише шофершајбне против своје воље, тако што су га шамарали, да је зарађени новац предавао окривљенима, да је наставио да ради јер се плашио окривљених...

Имајући у виду наведено, налазимо да приликом оцене да ли у конкретном случају има довољно основа за оптужење, надлежни јавни тужилац није адекватно ценио исказ малолетног оштећеног, из кога произилази да су га окривљени врбовали управо искоришћавањем његове рањивости, коришћењем уобичајених метода карактеристичних за трговину људима (присила, манипулација, уцена – како се то наводи у налазу и мишљењу Центра за заштиту жртава трговине људима). Такође, из исказа малолетног оштећеног произилази да су окривљени према њему примењивали силу и претњу, да су злоупотребили његово поверење (идеализовао своје старије пријатеље и беспоговорно их слушао), као и да је радио против своје воље и сав новац предавао окривљенима, што представља принудни рад, односно експлоатацију рада, као циљ предузимања радњи извршења кривичног дела трговине људима из члана 388 КЗ. Налазимо да је у конкретном случају, имајући у виду и податке из налаза и мишљења Центра за заштиту жртава трговине људима, као доказну радњу требало одредити психијатријско/психолошко вештачење у циљу утврђивања структуре личности малолетног оштећеног и постојања показатеља који би били од утицаја на веродостојност исказа и детаљном анализом свих прикупљених доказа оценити да ли је у конкретном случају употребљен неки од начина извршења кривичног дела, посебно да ли је предузета радња врбовања у циљу експлоатације рада, с обзиром да ће кривично дело постојати и када извршилац није предузео неки од прописаних начина извршења, уколико је радња предузета према малолетном лицу, у смислу члана 388 став 2 КЗ.

СЛУЧАЈ БРОЈ 2

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: измена у погледу правне квалификације кривичног дела трговине људима у кривично дело посредовања у вршењу проституције након спроведене истраге

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Након предузетих доказних радњи поводом кривичне пријаве оштећене Х.Х., поднете против осумњиченог Ц.М., месно надлежно основно јавно тужилаштво доставило је списе непосредно вишем јавном тужилаштву на даље поступање због евентуално извршеног кривичног дела трговине људима из члана 388 КЗ.

Истрага

Више јавно тужилаштво донело је наредбу о спровођењу истраге против Ц.М., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 1 КЗ, због постојања основа сумње да је у првој половини 2017. године, у својој породичној кући, применом силе и претње и злоупотребом поверења и тешких прилика у којима су живеле, држао оштећене Х.Х. и А.А. у својој кући у циљу вршења проституције. Он је са њима прво започео емотивну и интимну везу, а затим их позвао у своју кућу, обећавајући им животну заједницу, што су оне прихватиле, пошто су биле у тешким финансијским приликама, а уз то и самохране мајке. Када су дошле у његову кућу, он је свакодневно доводио лица мушког пола са којима су оштећене имале сексуалне односе и који су те услуге плаћали окривљеном. Када су се оштећене противиле, окривљени их је тукао, наносећи им повреде, и претио да ће убити њих и њихову децу, а више пута их је и закључавао у соби у поткровљу куће и у купатилу, одузимајући им мобилне телефоне како би их спречио да затраже помоћ.

Профил окривљеног

Окривљени је рођен 1976. године и у време извршења кривичног дела био је разведен, отац двоје малолетне деце. Завршио је основну школу: осуђиван је два пута због кривичног дела насиља у породици и једном због кривичног дела недавања издржавања.

Профил жртава

Оштећена Х.Х. (1985) је разведена, има двоје малолетне деце из два брака. Издржавали су је родитељи.

Оштећена А.А. (1978) је разведена, мајка једног детета. Живела је са мајком и дететом и издржавала се од повремених послова (чишћење по кућама) јер су биле без средстава за живот. Дуже време је користила лекове за смирење које јој је преписао лекар.

Начин извршења кривичног дела

Сила, претња, злоупотреба поверења и тешких прилика оштећених, држање у кући у циљу вршења проституције.

Доказне радње

У току истраге је саслушан окривљени Ц.М., а у својству сведока испитане су оштећене Х.Х. и А.А. и сведоци К.Б. и Г.Р.

Положај жртава у поступку

Оштећенима није одређен статус посебно осетљивог сведока, о случају није обавештен Центар за заштиту жртава трговине људима ради спровођења поступка формалне идентификације жртве трговине људима, процене стања, потреба и ризика и евентуалне координације процеса подршке, није одређено психијатријско/психолошко вештачење оштећених ради утврђивања структуре њихових личности, способности да учествују и сведоче у кривичном поступку и других показатеља који би били од утицаја на веродостојност њихових исказа.

Трајање поступка

Наредба о спровођењу истраге донета је 14. 3. 2018. године, оптужни предлог поднет 21. 2. 2019. године, а пресуда донета 17. 3. 2021. године (правноснажна 12. 8. 2021. године) – поступак је трајао три године.

Посебне карактеристике и напомене

Кључни елемент за анализу наведеног кривичног поступка јесте измена правне квалификације након спроведене истраге због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 1 КЗ.

Виши јавни тужилац је донео одлуку да у складу са чињеницама утврђеним у истрази треба извршити преквалификацију кривичног дела за окривљеног Ц.М. Сачинио је оптужни предлог због извршења кривичног дела посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 1 КЗ¹⁵ и доставио предмет на поступање надлежном основном јавном тужилаштву.

У разлозима за овакву одлуку наводи се да је оценом изведених доказа утврђено да су оштећене све време током боравка код окривљеног имале слободу кретања, да нису биле зависне од окривљеног и да код њих нису постојале друге тешке прилике које би створиле било који облик зависности од окривљеног, као и да су имале слободну телефонску комуникацију и слободу одлучивања у погледу кретања и избора партнера у емотивном смислу, те да су се у кући окривљеног бавиле проституцијом. Наведено је и да се није могла поклонити вера исказима оштећених у делу у коме су навеле да су биле задржаване употребом силе или претњом, да је окривљени користио њихове тешке прилике и осећање зависности од њега, да је злоупотребио њихово поверење и да их је скривао и држао затворене ради проституције, јер су такви њихови искази у потпуној супротности са исказима осталих испитаних сведока.

Мишљења смо да у конкретном случају нису адекватно цењени сагласни искази оштећених које су описале начин на који је окривљени злоупотребио њихово поверење (емотивна веза) и тешке прилике, примену силе и претње од стране окривљеног, што у једном делу произилази и из исказа других испитаних сведока, као и да нису имале слободу кретања. Такође, током доказног поступка није одређено психијатријско/психолошко вештачење оштећених (једна оштећена је навела да је дуже време користила лекове за смирење, да је била у депресији), није им одређен статус посебно осетљивог сведока, што би представљало основ за постављање пуномоћника и примену посебних

15 (1) Ко наводи или подстиче другог на проституцију или учествује у предаји неког лица другоме ради вршења проституције или ко путем средстава јавног информисања и других сличних средстава пропагира или рекламира проституцију, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. (2) Ако је дело из става 1. овог члана извршено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година и новчаном казном.

правила о испитивању, нити је контактиран Центар за заштиту жртава трговине људима, у циљу предузимања радњи из надлежности тог државног органа, што је све могло бити од значаја за доношење правилне одлуке.

СЛУЧАЈ БРОЈ 3

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: измена у погледу правне квалификације кривичног дела трговине људима у кривично дело посредовања у вршењу проституције након спроведене истраге (малолетна жртва)

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Кривичну пријаву надлежном вишем јавном тужилаштву поднела је полицијска управа – Одељење криминалистичке полиције, 31. 7. 2018. године, против осумњичених Б.С., П.А., В.Р. и Б.Ш., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ.

Истрага

Надлежно више јавно тужилаштво донело је наредбу о спровођењу истраге 31. 7. 2018. године, против осумњичених Б.С., П.А. и В.Р., због постојања основа сумње да су од јануара 2018. године до средине априла 2018. године, по претходном договору и заједничким деловањем, претњом, довођењем у заблуду и злоупотребом поверења и тешких прилика, врбовали малолетну оштећену Х.Х., рођену 2003. године, у циљу проституције. Према наводима из наредбе, они су, користећи поверење и тешке прилике малолетне оштећене, коју су познавали више година и знали да је издржавано лице слабог имовног стања, оштећену довели у заблуду тако што јој је осумњичени Б.С. рекао да треба да врати дуг који њен рођени брат има према њему, а осумњичена П.А. јој запретила да ће открити њен компромитујући снимак секса са неким момком. Након десетак дана су је контактирали преко друштвене мреже Фејсбук, а потом јој приликом поновног сусрета предочили да мора да „одради” дуг који има њен брат. Након што су на тај начин сломили њен отпор, телефоном ју је контактирао осумњичени Б.С. и наредио јој да дође да „одради” дуг, па ју је осумњичена П.А. одводила у стан у ком је оштећена три пута имала сексуалне односе са мушкарцима који су новац за пружене сексуалне услуге давали осумњиченој П.А. Једном приликом је осумњичена П.А. наредила оштећеној да уђе у цип који је чекао у одређеној улици, што је она и учинила, а потом имала сексуални однос са мушкарцем који је дошао по њу, и који је новац за пружене сексуалне услуге такође предао осумњиченој П.А.

У наредби о спровођењу истраге за осумњиченог Б.Ш. наводи се да постоје основи сумње да је почев од априла 2018. године до 29. 7. 2018. године, силом и претњом, злоупотребом поверења и тешких прилика и довођењем у заблуду, врбовао малолетну оштећену Х.Х., рођену 2003. године, у циљу друге врсте сексуалне експлоатације, тако што је: користећи поверење које је задобио код оштећене, пошто их је претходно упознао његов брат, рекао оштећеној да му се свиђа, да жели да буде са њом и да ће је заштитити од осумњиченог Б.С., као и да је обрисао њене компромитујуће снимке; знајући за њене тешке материјалне прилике, рекао оштећеној да јој може помоћи у свему, да му се она свиђа и запретио јој да ће, ако не буде са њим, нашкодити њој и њеној породици, те да добро размисли о свему; након тога стално телефоном контактирао малолетну оштећену, долазио до њене куће и једном приликом претукао њене другове; на тај начин врбовао малолетну оштећену у циљу сексуалне експлоатације за сопствене потребе, па је оштећена из страха пристала да са њим има сексуалне односе, чиме је осумњичени учинио кривично дело трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ.

Против свих осумњичених одређен је притвор решењем судије за претходни поступак од 31. 7. 2018. године.

Након спроведене истраге, надлежни јавни тужилац је донео одлуку (19. 10. 2018. године) да у предметном случају не постоје несумњиви докази у погледу извршења кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ, већ да је изведеним доказима утврђено да би се код окривљених Б.С. и П.А. могло радити о кривичном делу посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 2 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ, док би се код окривљеног Б.Ш. могло радити о кривичном делу прогањања из члана 138а став 1 тач. 1, 2, 4 и 5 КЗ¹⁶, док за осумњиченог Р.В. нема доказа да је извршио било које кривично дело за које се гоњење предузима по службеној дужности и према овом окривљеном је обустављен истражни поступак.

Оптужница

Против окривљених Б.Ш., В.С. и С.М. подигнута је оптужница због кривичног дела отмице из члана 134 став 1 КЗ¹⁷ у вези са чланом 33 КЗ (наредба о проширењу истраге од 17. 9. 2018. године, оштећени А.А.)

Против окривљеног Б.Ш. подигнута је оптужница због кривичног дела прогањања из члана 138а став 1 тач. 1, 2, 4 и 5 КЗ.

Против окривљених Б.С. и П.А., подигнута је оптужница због кривичног дела посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 2 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ, због постојања оправдане сумње да су у периоду од почетка јануара до почетка априла 2018. године, по претходном договору и заједничким деловањем, малолетно лице наводили и подстицали на проституцију, на тај начин што су: малолетну оштећену Х.Х., за коју су знали да се раније бавила проституцијом (са чиме је престала), да је асоцијалног понашања и слабог имовног стања, наговарали да се бави проституцијом како би вратила наводни дуг који је њен брат имао према окривљеном Б.С.; предочавали јој да би и она од тога имала корист, а након њеног одбијања, показали јој њен наводно компромитујући снимак и тако је довели у ситуацију да пристане, врбујући је да се бави проституцијом; посредовали доводећи је у контакт са три мушкарца са којима је оштећена имала сексуалне односе за новац који су узимали окривљени.

Одлука суда

Пресудом вишег суда прихваћен је споразум о признању кривичног дела закључен између заменика вишег јавног тужиоца и окривљених Б.С., П.А. и С.М. Окривљени С.М. осуђен је због кривичног дела отмице из члана 134 став 1 КЗ у вези са ставом 33 КЗ на казну затвора у трајању од шест месеци (у просторијама у којима станује). Окривљени Б.С. и П.А. осуђени су због кривичног дела посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 2 у вези са ставом 1 КЗ – окривљени Б.С. осуђен је на казну затвора у трајању од девет месеци (у просторијама у којима станује) и новчану казну у износу од 50.000 динара, а окривљеној П.А. изречена је васпитна мера појачаног надзора од стране органа старатељства уз посебну обавезу укључивања у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

16 Ко у току одређеног временског периода упорно: 1) друго лице неовлашћено прати или предузима друге радње у циљу физичког приближавања том лицу противно његовој вољи; 2) противно вољи другог лица настоји да са њим успостави контакт непосредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације; 3) злоупотребљава податке о личности другог лица или њему блиског лица ради наручивања робе или услуга; 4) прети нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица; 5) предузима друге сличне радње на начин који може осетно да угрози лични живот лица према коме се радње предузимају, казниће се новчаном казном или затвором до три године.

17 Ко силом, претњом, обманом или на други начин одведе или задржи неко лице у намери да од њега или другог лица изнуди новац или какву другу имовинску корист или да њега или кога другог принуди да нешто учини, не учини или трпи, казниће се затвором од две до десет година.

Пресудом вишег суда прихваћен је споразум о признању кривичног дела и окривљени В.С. оглашен је кривим због кривичног дела отмице из члана 134 став 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ и осуђен на казну затвора у трајању од осам месеци (у просторијама у којима станује).

Пресудом вишег суда прихваћен је споразум о признању кривичног дела и окривљени Б.Ш. оглашен је кривим због кривичног дела отмице из члана 134 став 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ и кривичног дела прогањања из члана 138а став 1 тач. 1, 2, 4 и 5 КЗ. Осуђен је на јединствену казну затвора у трајању од три године.

Профил окривљених

Окривљени Б.С. је у време извршења кривичног дела имао 23 године; ожењен, отац троје деце; завршио трећи степен средње школе; незапослен, издржавао се од повремених послова; неосуђиван.

Окривљени В.Р. је у време извршења кривичног дела имао 20 година; ожењен, без деце; завршио трећи степен средње школе; незапослен, издржавао се од повремених послова; неосуђиван.

Окривљена П.А. је у време извршења кривичног дела имала 19 година и живела у ванбрачној заједници; завршила основну школу; без запослења; неосуђивана.

Окривљени Б.Ш. је у време извршења кривичног дела имао 31 годину; неожењен, без деце; завршио основну школу; без запослења, издржавао се од социјалне помоћи. Осуђиван је више пута због кривичних дела против имовине, кривичног дела принуде, као и због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 1 КЗ (пресуда из 2010. године, казна затвора у трајању од три године и два месеца).

Профил жртве

Малолетна оштећена Х.Х. је у време извршења кривичног дела имала 15 година. Родитељи су јој се развели, а мајка била на раду у иностранству, па је оштећена поверена оцу на старање. Личност екстровертне оријентације, ниже толеранције на фрустрацију; неповољна породична динамика и нестимулативно развојно окружење; присутан низ фактора вулнерабилности који су допринели експлоатацији.

Начин извршења кривичног дела

Према опису дела у наредби о спровођењу истраге, кривично дело је извршено врбовањем малолетне оштећене у циљу проституције и других врста сексуалне експлоатације, претњом, довођењем у заблуду и злоупотребом поверења и тешких прилика.

Доказне радње

У току истраге су саслушани окривљени и испитани малолетна оштећена и више сведока. Прибављен је стручни извештај центра за социјални рад за малолетну оштећену и за окривљену П.А. и извршено је психијатријско/психолошко вештачење малолетне оштећене.

Положај жртве

Малолетној оштећеној је решењем надлежног јавног тужиоца по службеној дужности одређен статус посебно осетљивог сведока и испитана је у присуству стручног лица – психолога центра за социјални рад.

Трајање поступка

Од доношења наредбе о спровођењу истраге (31. 7. 2018. године) до последње пресуде којом је прихваћен споразум о признању кривичног дела (21. 10. 2019. године), поступак је трајао годину и три месеца.

Посебне карактеристике и напомене

Наведени кривични поступак је анализиран због преквалификације кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у кривично дело посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 2 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ.

За овај поступак карактеристично је да су у току истраге предузете одговарајуће доказне радње и да је поступање било ефикасно, али приликом преквалификације кривичног дела није адекватно цењен исказ малолетне оштећене – да су јој окривљени рекли да имају нешто што ће јој уништити живот и да треба да се нађе са њима ако не жели да упада у проблеме; да су јој показали снимак њеног интимног односа са једним човеком када је имала 12 година; да је знала да не треба да се враћа „на старо” (односи се на њено раније бављење проституцијом); да је пристала да има сексуалне односе са другим људима за новац и да тај новац даје окривљеном Б.С.; да јој је окривљена П.А. од зарађеног новца давала незнатне износе (нпр. 300 динара), узимајући остатак за себе.

У конкретном случају, није адекватно цењено да ће се за кривично дело из члана 388 став 1 КЗ, уколико је учињено према малолетном лицу, учинилац казнити казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки других од наведених начина извршења.

Такође, карактеристично је што из радњи извршења кривичног дела посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, за које су оптужени Б.С. и П.А. (наводили и подстицали на проституцију малолетно лице... знајући да је асоцијалног понашања и слабог имовног стања... како би вратила наводни дуг који је њен брат имао према окривљеном Б.С..., а након њеног одбијања, показали јој њен наводно компромитујући снимак и тако је довели у ситуацију да пристане, врбујући је да се бави проституцијом... са којима је оштећена имала сексуалне односе за новац који су узимали окривљени...”), произилазе управо законска обележја кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ.

Налазимо и да је пре доношења одлуке јавни тужилац требало да прибави налаз и мишљење Центра за заштиту жртава трговине људима (налаз Центра од 9. 10. 2018. године, у коме је малолетна оштећена идентификована као жртва трговине људима у сврху сексуалне експлоатације, односно проституције, и утврђена њена вишеструка виктимизација, достављен је надлежном вишем јавном тужилаштву 13. 11. 2018. године, а одлука о измени правне квалификације кривичног дела трговине људима у кривично дело посредовања у вршењу проституције донета је 19. 8. 2018. године), имајући у виду да подаци из налаза такође указују на законска обележја кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ, а не на посредовање у вршењу проституције из члана 184 став 2 у вези са ставом 1 КЗ.

Малолетној оштећеној је одређен статус посебно осетљивог сведока, али није испитана у складу са одредбом члана 104 ЗКП.

СЛУЧАЈ БРОЈ 3

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: споразум о признању кривичног дела трговине људима и одлука о имовинскоправном захтеву (експлоатација рада, проституција)

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Кривичну пријаву надлежном јавном тужилаштву поднела је полицијска управа – Одељење пограничне полиције за странце, сузбијање илегалних миграција и трговине људима, 26. 2. 2018. године, против окривљеног Х.В., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ.

Истрага

Надлежно више јавно тужилаштво донело је наредбу о спровођењу истраге против окривљеног Х.В., 12. 3. 2018. године, због основа сумње да је извршио кривично дело трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ и два кривична дела насиља у породици из члана 194 став 1 КЗ¹⁸ (на штету сина и супруге окривљеног Х.В.)

Оптужница

Против окривљеног Х.В. подигнута је оптужница 11. 6. 2018. године (прецизирана 6. 12. 2019. године), због оправдане сумње да се у периоду од октобра 2014. године до 19. 2. 2018. године бавио трговином људима, тако што је употребом силе врбовао и држао оштећену Х.Х. у циљу експлоатације њеног рада и проституције. Наводи се да је у октобру 2014. године оштећеној задао више удараца у пределу лица и рекао јој да мора да иде у Републику Словачку да ради и да му сваког месеца шаље новац. Тако је принудио оштећену да оде у Словачку на привремени рад, као и да му 18. 12. 2014. године преда део остварене зараде у износу од 940 евра, а потом да му у периоду од 21. 7. 2015. године до 14. 7. 2016. године путем „Вестерн јуниона“ у десет наврата пошаље новчана средства у износу од 2.230 евра. По повратку оштећене Х.Х. из Словачке, захтевао је од ње да се бави проституцијом и да му доноси сав зарађени новац, па је она свакодневно, у вечерњим часовима, све до 19. 2. 2018. године пружала сексуалне услуге поред пута на релацијама А-Б и Б-В, по цени од око 1.500 динара, а целокупну зараду предавала окривљеном. Он ју је у више наврата вређао, говорећи јој да је курва и дроља, и физички је нападао тако што ју је ударао рукама и ногама у пределу главе и тела, те јој задавао ударце оклагијом, ножем и маказима, наневши јој лаке телесне повреде. Затим је 13. 9. 2017. године оштећеној узео новац у износу од 302.470 динара, који је на име накнаде штете добила од „Бенерали осигурања Србија“, а од ње је узимао и зараду коју је остваривала на име дневница за обављене физичке послове на њиви. Оштећени је свиме наведеним извршио кривично дело трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ.

Оптужни акт је подигнут и због два кривична дела насиља у породици из члана 194 став 1 КЗ, извршених на штету сина и супруге окривљеног.

¹⁸ Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године.

Споразум о признању кривичног дела

Заменик вишег јавног тужиоца и окривљени Х.В., у присуству браниоца окривљеног, 28. 4. 2020. године закључили су споразум о признању кривичног дела, због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ и два кривична дела насиља у породици из члана 194 став 2 у вези са ставом 1 КЗ¹⁹. Сагласили су се да виши суд окривљеном, за кривично дело трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ утврди казну затвора у трајању од пет година и три месеца, да му за кривично дело насиља у породици из члана 194 став 2 у вези са ставом 1 КЗ извршено на штету А.А. утврди казну затвора у трајању од седам месеци, а да му за кривично дело насиља у породици из члана 194 став 2 у вези са ставом 1 КЗ извршено на штету Б.Б. утврди казну затвора у трајању од шест месеци, те да му се изрекне јединствена казна затвора у трајању од шест година и три месеца, у коју ће се урачунати време проведено у притвору.

Заменик тужиоца, окривљени и његов бранилац сагласили су се да се оштећеној Х.Х. (жртва трговине људима), досуди имовинскоправни захтев, те да се окривљени обавезе да на име накнаде материјалне и нематеријалне штете оштећеној плати износ од 1.117.000 динара, у року од осам дана од дана правноснажности пресуде којом се усваја споразум, под претњом принудног извршења.

Одлука суда

Пресудом вишег суда од 28. 4. 2020. године, на основу члана 317 ЗКП²⁰, прихваћен је споразум о признању кривичног дела закључен између заменика вишег јавног тужиоца и окривљеног Х.В., са његовим браниоцем, адвокатом..., па је окривљени Х.В. оглашен кривим због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ, за које му је претходно утврђена казна затвора у трајању од пет година и три месеца, и два кривична дела насиља у породици из члана 194 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, за која му је претходно утврђена казна затвора у трајању од шест месеци, односно казна затвора у трајању од седам месеци, и осуђен на јединствену казну затвора у трајању од шест година и три месеца, у коју се урачунава и време проведено у притвору, и то од 19. 2. 2018. године, када је лишен слободе, па до даље одлуке суда.

На основу члана 258 ЗКП²¹ оштећеној Х.Х. досуђен је имовинскоправни захтев и окривљени Х.В. обавезан је да на име накнаде материјалне и нематеријалне штете оштећеној Х.Х. плати износ од 1.117.000 динара, у року од осам дана од дана правноснажности пресуде, под претњом принудног извршења.

19 (1) Ко примене насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године. (2) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

20 (1) Суд ће пресудом прихватити споразум о признању кривичног дела и огласити окривљеног кривим ако утврди: 1) да је окривљени свесно и добровољно признао кривично дело, односно кривична дела која су предмет оптужбе; 2) да је окривљени свестан свих последица закљученог споразума, а посебно да се одриче права на суђење и да прихвата ограничење права на улагање жалбе (члан 319 став 3) против одлуке суда донесене на основу споразума; 3) да постоје и други докази који нису у супротности са признањем окривљеног да је учинио кривично дело; 4) да је казна или друга кривична санкција, односно друга мера у погледу које су јавни тужилац и окривљени закључили споразум предложена у складу са кривичним или другим законом. (2) Поред елемената из члана 428. ст. 2, 3. и 5. овог законика, пресуда из става 1. овог члана садржи и разлоге којима се суд руководи приликом прихватања споразума.

21 (1) О имовинскоправном захтеву одлучује суд. (2) Кад се суд огласи ненадлежним за кривични поступак, упутиће овлашћено лице да имовинскоправни захтев може поднети у кривичном поступку који ће отпочети или бити настављен пред надлежним судом. (3) Кад суд донесе пресуду којом се окривљени ослобађа од оптужбе или којом се оптужба одбија или кад решењем остави кривични поступак, упутиће овлашћено лице да имовинскоправни захтев може остваривати у парничном поступку. (4) У пресуди којом окривљеног оглашава кривим или решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења, суд ће овлашћеном лицу досудити имовинскоправни захтев у целини или делимично, а за вишак упутити на парнични поступак. Ако подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ ни за потпуно ни за делимично пресуђење, суд ће овлашћено лице упутити да имовинскоправни захтев у целини може да остварује у парничном поступку. (5) Ако се имовинскоправни захтев односи на повраћај ствари, а суд установи да ствар припада оштећеном и да се налази код окривљеног или код неког од учесника у кривичном делу или код лица коме су је они дали на чување, одредиће у пресуди или решењу из става 4. овог члана да се ствар преда оштећеном. (6) Ако се имовинскоправни захтев односи на поништај одређеног правног посла, а суд нађе да је захтев основан, изрећи ће у пресуди или решењу из става 4. овог члана потпун или делимични поништај тог правног посла, с последицама које из тога проистичу, не дирајући у права трећих лица.

Профил окривљеног

Окривљени је у време извршења кривичног дела имао између 39 и 43 године; ожењен, отац двоје деце; завршио основну школу; инвалид; обављао повремене послове; неосуђиван. Породица се издржавала од новчаног износа који су добили на име накнаде штете због повреда задобијених у саобраћајној незгоди..

Профил жртве

Оштећена Х.Х. је у време извршења кривичног дела имала између 21 и 25 година. Завршила је основну школу по специјалном наставном плану и програму, није имала занимање ни личне приходе и била је категорисана као лако ментално недовољно развијено лице. Отац јој је лишен родитељског права и била је смештена у хранитељској породици окривљеног, из које је измештена услед пријаве насиља у породици. Збринута је у Сигурној женској кући центра за социјални рад, након чега је наставила да живи у хранитељској породици.

Начин извршења кривичног дела

Окривљени је употребом силе врбовао и држао оштећену у циљу експлоатације рада и проституције.

Доказне радње

Саслушање окривљеног, испитивање оштећених у својству сведока, испитивање других сведока; извештај центра за социјални рад, налаз и стручно мишљење центра за социјални рад, налаз и мишљење Центра за заштиту жртава трговине људима (25. 6. 2018. године), где је оштећена идентификована као жртва трговине људима у циљу вишеструке експлоатације, сексуалне и принуде на рад; вештачења: налаз и мишљење вештака неуропсихијатра за окривљеног, налаз и мишљење вештака неуропсихијатра за оштећену Х.Х. и оштећене А.А. и Б.Б., налаз и мишљење вештака психолога за окривљеног, налаз и мишљење вештака психолога за оштећене, налаз и мишљење вештака судске медицине за оштећену Х.Х.; записник Центра за судску медицину о телесном прегледу оштећене Х.Х.; извештај „Вестерн јуниона“, извештај „Ђенерали осигурања Србија“.

Положај жртве

Оштећеној Х.Х. је решењем вишег јавног тужиоца по службеној дужности (12. 3. 2018. године) одређен статус посебно осетљивог сведока. Испитана је у посебној „скрин соби“ опремљеној аудио и видео надзором, без присуства странака и других учесника у поступку. Постављен јој је пуномоћник по службеној дужности.

Трајање поступка

Од доношења наредбе о спровођењу истраге (12. 3. 2018. године), до пресуде о прихватању споразума о признању кривичног дела (28. 4. 2020. године), кривични поступак трајао је две године и један месец (истражни поступак трајао је три месеца).

Посебне карактеристике и напомене

Наведени кривични поступак анализиран је као пример добре праксе у поступању, како с аспекта спровођења делотворне истраге тако и с аспекта предузимања мера за заштиту жртава кривичног дела.

У конкретном случају, током истраге су ефикасно предузете све неопходне доказне радње (саслушање окривљеног, испитивање сведока, вештачење, прикупљени материјални докази). Оштећеној је одређен статус посебно осетљивог сведока и постављен јој је пуномоћник. Испитана је у складу са правилима о испитивању посебно осетљивог сведока и одлучено је о имовинскоправном захтеву у кривичном поступку.

Посебна карактеристика овог предмета јесте закључење споразума о признању кривичног дела у коме су се заменик вишег јавног тужиоца и окривљени, осим о осталим обавезним елементима, споразумели и у погледу имовинскоправног захтева оштећене Х.Х. У пресуди о прихватању споразума суд је на основу тога оштећеној досудио имовинскоправни захтев на име накнаде материјалне и нематеријалне штете у износу од 1.117.000 динара.

СЛУЧАЈ БРОЈ 5

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: међуагенцијска сарадња, пример добре праксе поступања надлежних органа, сарадња са организацијом цивилног друштва

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Кривичну пријаву надлежном јавном тужилаштву поднела је полицијска управа, 23. 4. 2020. године, против Ј.В., због кривичних дела приказивања, прибављања и поседовања порнографског материјала и искоришћавања малолетног лица за порнографију из члана 185 став 2 КЗ²² и кривичног дела родоскрвнућа из члана 197 КЗ²³.

Основно јавно тужилаштво је кривичну пријаву доставило надлежном вишем јавном тужилаштву, јер су докази уз пријаву указивали и на кривично дело обљубе злоупотребом положаја из члана 181 став 2 КЗ²⁴.

Истрага

Више јавно тужилаштво донело је наредбу о спровођењу истраге против окривљеног Ј.В., 23. 4. 2020. године, због постојања основа сумње да је извршио кривично дело обљубе злоупотребом положаја из члана 181 став 2 КЗ и кривично дело приказивања, прибављања и поседовања порнографског материјала и искоришћавања малолетног лица за порнографију из члана 185 став 2 КЗ.

Оптужница

Више јавно тужилаштво је 10. 7. 2020. године надлежном вишем суду поднело оптужницу против Ј.В., због постојања оправдане сумње да је од почетка 2019. године до 17. априла 2020. године злоупотребом поверења, односа зависности и тешких прилика оштећене, врбовао своју малолетну ћерку Х.Х., рођену 2003. године, у циљу проституције и употребе у порнографске сврхе. Искористивши тешке прилике малолетне оштећене, њену емоционалну и социјалну незрелост, и злоупотребивши поверење које је уживао као отац, као и однос зависности (малолетна оштећена није имала где да живи уколико би је избацио из куће – у таквим приликама живела је на улици), врбовао малолетну оштећену да се проституише, тражећи да на тај начин зарађује новац. Ради задовољења свог полног нагона тражио је да те односе гледа и снима својим телефоном, правећи тако порнографски материјал. У ту сврху је позивао и доводио мигранте у кућу и нудио им оштећену за проституцију, наплаћујући односе по 20 евра и користећи потом тај новац за своје потребе. Односе је више пута снимао мобилним телефоном, а у сврху прибављања клијената поделио је снимак сексуалног односа између њега и оштећене, као и три фотографије на којима је оштећена нага, које је сам начинио, заједно са објавом да могу слободно доћи код ње и да наплаћује 2.000 динара за једну ноћ. То је преко друштвене мреже „Фејсбук” поделио са свим својим и њеним

22 Ко искористи малолетника за производњу слика, аудио-визуелних или других предмета порнографске садржине или за порнографску представу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

23 Пунолетно лице које изврши обљубу или са њом изједначен полни чин са малолетним сродником по крви у правој линији или са малолетним братом, односно сестром, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

24 Наставник, васпитач, старалац, усвојилац, родитељ, очух, маћеха или друго лице које злоупотребом свог положаја или овлашћења изврши обљубу или са њом изједначен чин са малолетником који му је поверен ради учења, васпитавања, старања или неге, казниће се затвором од једне до десет година.

пратиоцима, а сам снимак односа и фотографије послао је НН лицима и преко апликације „Вотсап” са свог телефона. Тиме је извршио кривично дело трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 2 и 1 КЗ.

Оптужница против окривљеног Ј.В. подигнута је и због кривичног дела обљубе злоупотребом положаја из члана 181 став 2 КЗ (малолетна оштећена Х.Х.).

Одлука суда

Пресудом вишег суда К 31/20 од 30. 10. 2020. године окривљени Ј.В. оглашен је кривим за кривично дело обљубе злоупотребом положаја из члана 181 став 2 КЗ, за које му је суд утврдио казну затвора у трајању од седам година, и кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 2 и 1 КЗ, за које му је суд утврдио казну затвора у трајању од 15 година. Осуђен је на јединствену казну затвора у трајању од 20 година.

Профил окривљеног

Окривљени је у време извршења кривичног дела имао 43 године; разведен, отац једног малолетног детета; завршио основну школу; без запослења, издржавао се од мајчине пензије и социјалне помоћи; више пута осуђиван због кривичног дела насиља у породици.

Профил жртве

Оштећена је у време извршења кривичног дела имала 17 година. Одрасла је са мајком (родитељи се развели када је имала десет месеци), а са оцем није имала контакт до десете или једанаесте године. Збринута је у хранитељску породицу због опасности од понављања породичног насиља које је извршио отац Ј.В. и стављена је под привремено старатељство центра за социјални рад. Након тога се вратила у породично домаћинство свог оца, али је често напуштала кућу.

Начин извршења кривичног дела

Злоупотреба поверења и односа зависности, као и тешких прилика, врбовање у циљу проституције и употребе у порнографске сврхе.

Доказне радње

Током истраге су предузете следеће радње: саслушан је окривљени, испитани су малолетна оштећена и други сведоци; прибављена је замолница за поступање Центра за заштиту жртава трговине људима и Удружења грађана за борбу против трговине људима и свих облика родно заснованог насиља „АТИНА”; направљен је скриншот „Фејсбук” профила са снимцима сексуалног односа и фотографијама оштећене (ЦД у списима). Сачињени су: извештај лекара о извршеном гинеколошком прегледу оштећене, записник о претресању стана и других просторија, потврда о привремено одузетим предметима, извештај о форензичком прегледу лицу места и криминалистичко-техничка документација, дописи Удружења „АТИНА” упућени Центру за заштиту жртава трговине људима и вишем јавном тужилаштву. Обављено је вештачење садржаја мобилних телефона. Прибављени су налаз и мишљење Центра за заштиту жртава трговине људима, у којима је малолетна оштећена идентификована као жртва трговине људима, као и извештаји центра за социјални рад о поступању у вези са малолетном оштећеном, налаз и мишљење вештака неуропсихијатра за малолетну оштећену и др.

Положај жртве

Испитивању малолетне оштећене присуствовао је привремени старалац, по решењу центра за социјални рад, и постављени пуномоћник (решењем председника суда, у смислу члана 154 став 2 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица²⁵) Током поступка су обезбеђени смештај и подршка од стране организације „АТИНА”. Јавност је искључена са главног претреса, а пре главног претреса малолетна оштећена је смештена у посебну просторију у суду.

Трајање поступка

Од доношења наредбе о спровођењу истраге (23. 4. 2020. године), до правноснажне пресуде (првостепена пресуда донета је 30. 10. 2020. године, а другостепена, којом је потврђена првостепена, 9. 3. 2021. године), наведени кривични поступак трајао је непуних годину дана (истрага – непуна два месеца).

Посебне карактеристике и напомене

Наведени кривични предмет анализиран је као пример добре праксе у поступању надлежних органа, проактивног поступања надлежног јавног тужиоца и спровођења делотворне истраге, која је трајала непуна два месеца. У истрази су предузете све неопходне доказне радње и у складу прикупљеним доказима измењена је правна квалификација (уместо кривичног дела приказивања, прибављања и поседовања порнографског материјала и искоришћавања малолетног лица за порнографију из члана 185 став 2 КЗ, радње окривљеног су у оптужници правно квалификоване као кривично дело трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 2 и 1 КЗ). Поступање суда било је ефикасно (читав поступак трајао је краће од две године), а у доказном поступку изведени су сви предложени докази (посебно је карактеристичан део образложења пресуде у коме суд даје оцену налаза и мишљења Центра за заштиту жртава трговине људима као законитог доказа – писмене исправе надлежног државног органа). Случај је пример добре сарадње са Центром за заштиту жртава трговине људима и организацијом цивилног друштва „АТИНА”, адекватне примене мера заштите малолетне оштећене, као и одговарајуће казне (окривљеном је изречена максимална казна затвора за кривична дела у стицају – 20 година затвора).

25 У случају да малолетно лице нема пуномоћника, њега ће решењем из реда адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица поставити председник суда. Трошкови заступања падају на терет буџетских средстава суда.

СЛУЧАЈ БРОЈ 6

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: правноснажна пресуда због кривичног дела трговине људима (искоришћавање положаја малолетне жртве трговине људима)

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Вишем јавном тужилаштву поднета је 26. 9. 2014. године представка окривљеног З.Ћ., којом као рођак указује на „страдање породице” супруга другоокривљене и уједно на чињеницу да окривљена М.Т. као мајка, подводи ради проституције своје две малолетне ћерке.

Интервенцијом центра за социјални рад (у извештају који је достављен надлежном јавном тужилаштву), утврђене су чињенице другачије од оних у пријави окривљеног, након чега је 4. 11. 2014. године основно јавно тужилаштво доставило надлежном вишем јавном тужилаштву извештај полицијске управе од 8. 10. 2014. године о извршеним проверама са прилозима: извештајима центра за социјални рад од 1. 10. 2014. године и 31. 10. 2014. године, извештајем Центра за заштиту жртава трговине људима од 24. 10. 2014. године и привременим закључком о обезбеђењу смештаја центра за социјални рад од 5. 9. 2014. године.

Истрага

Више јавно тужилаштво донело је 23. 2. 2015. године наредбу о спровођењу истраге против Т.М. због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 2 и 1 КЗ и против Ћ.З., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 9 у вези са ставом 8 КЗ.

Оптужница

Више јавно тужилаштво је против окривљених подигло оптужницу 26. 8. 2016. године, због кривичних дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 2 и 1 КЗ и члана 388 став 9 у вези са ставом 8 КЗ.

Поступање суда

Решењем вишег суда од 13. 2. 2015. године, по предлогу тужилаштва, према окривљенима Ћ.З. и М.Т. одређена је мера забране прилажења, састајања и комуницирања са малолетном децом окривљене, међу којима је и оштећена.

Пресудом вишег суда од 16. 5. 2018. године окривљена М.Т. оглашена је кривом због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 2 и 1 КЗ, а окривљени З.Ћ. због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 9 у вези са ставом 8 КЗ.

Окривљена М.Т. је осуђена на казну затвора у трајању од шест година, а окривљени З.Ћ. на казну затвора у трајању од четири године.

Првостепена пресуда потврђена је пресудом апелационог суда.

Профил окривљених

Окривљена М.Т. држављанка је Републике Србије, по занимању домаћица; удата, мајка петоро деце; завршила основну школу; без имовине, једном осуђивана због кривичног дела против имовине. У време извршења кривичног дела имала је 37 година. Малолетна оштећена је њена ћерка.

Окривљени З.Ћ. у време извршења кривичног дела имао је 54 године; држављанин Републике Србије, пензионер, неожењен; завршио средњу стручну школу, власник породичне куће. Једном је осуђиван због кривичног дела насиља у породици.

Профил жртве

Оштећена Х.Х. је у време извршења кривичног дела била малолетна – имала је 15 година и била ученица првог разреда средње специјалне школе. Решењем Општинске комисије за разврставање, категорисана је као дете лаке менталне ометености. Бригу о њој и четворо њене браће и сестара преузео је отац, након што је мајка, окривљена М.Т., напустила брачну заједницу. Према налазу Комисије вештака њене менталне функције биле су на нивоу детета од 12–13 година.

Начин извршења кривичног дела

Окривљена М.Т. је у току 2013. и 2014. године, злоупотребом поверења, односно зависности, и уз примање новца, предавала другом лицу у циљу сексуалне експлоатације своју ћерку, малолетну оштећену, која је сврстана у категорију ментално заостале деце, степена лаке менталне заосталости. Она је по претходном договору са окривљеним З.Ћ. – да он има сексуалне односе са оштећеном малолетном Х.Х. – у току школске године викендом одлазила по оштећену, која је живела код оца, узимала је и одводила код другоокривљеног, говорећи јој том приликом да мора да има сексуалне односе са њим. Малолетна оштећена то није прихватила, али је упркос њеном противљењу више пута дошло до сексуалног односа са окривљеним З.Ћ. Окривљена М.Т. је за то време чекала у кући другоокривљеног, како би оштећену, своју ћерку, вратила кући. Током повратка кући говорила јој да је за то узела новац од окривљеног и да ће је стално доводити код њега, те да она томе не треба да се противи и да о томе не треба да говори никоме.

Окривљени З.Ћ. је, знајући да оштећена спада у категорију деце лаке менталне заосталости, да похађа специјалну средњу школу и да је жртва трговине људима, искористио њен положај злоупотребом поверења, тешких прилика другог и давањем новца у циљу сексуалне експлоатације. Он је више пута током школске године викендом преузимао оштећену од окривљене М.Т. и држао је у својој кући, а потом ју је и сам више пута узимао од њеног оца током викенда, држао је у својој кући и присиљавао да има сексуалне односе са њим. Иако оштећена малолетна на то није пристајала, до сексуалног односа са окривљеним је више пута дошло, због чега је он њеној мајци повремено давао мање новчане износе, од 500 до 1.000 динара. Окривљени је све време оштећеној претио да ће је сместити у дом ако некоме каже да има сексуалне односе са њим.

Доказне радње

Испитана је оштећена и исказ који је дала пред вишим јавним тужиоцем прочитан је на главном претресу. Испитана су и два сведока о околностима познанства окривљене и оштећене, као и сведок који је прихватио оштећену у хранитељску породицу и представници центра за социјални рад. Обављена су два вештачења оштећене, психолошко вештачење од стране психолога, као и вештачење од стране Комисије вештака клинике за заштиту менталног здравља у Нишу.

Прочитан је извештај центра за социјални рад, као и допис Центра за заштиту жртава трговине људима, а као сведок је испитана запослена у том центру о околностима разговора са оштећеном пре доношења одлуке о одређивању статуса жртве, као и о околностима везаним за стање у коме је била и степен застрашености због поступака окривљених.

Положај жртве у поступку

Решењем центра за социјални рад малолетној оштећеној је 2. 9. 2014. године одређен привремени старатељ.

Дана 24. 10. 2014. године, Центар за заштиту жртава трговине људима идентификовао је оштећену као жртву трговине људима и предложио њену заштиту у судском поступку.

Дана 20. 11. 2014. године, малолетној оштећеној је решењем надлежног јавног тужиоца одређен статус посебно осетљивог сведока. Истим решењем постављен јој је пуномоћник.

Оштећена је испитана у својству сведока само једном, пред надлежним јавним тужиоцем, 3. 12. 2014. године, као посебно осетљив сведок, у присуству привременог старатеља и радника центра за социјални рад.

Трајање поступка

Поступак је трајао укупно четири године и осам месеци, рачунајући од доношења наредбе за спровођење истраге, која је донета четири месеца од сазнања за кривично дело и првих предузетих истражних радњи.

Од доношења наредбе о спровођењу истраге до подизања оптужнице прошла је једна година и шест месеци, од оптужнице до првостепене пресуде једна година и девет месеци, а од првостепене до другостепене пресуде једна година и пет месеци.

Посебне карактеристике и напомене

Малолетна оштећена је била жртва своје мајке, окривљене М.Т., која је као родитељ злоупотребила поверење и однос зависности и уз примање новца предавала своју малолетну ћерку у циљу сексуалне експлоатације. Окривљени М.Ћ. је осуђен да је дело извршио са директним умишљајем јер је знао да је оштећена жртва трговине људима и хтео је да искористи њен положај у циљу сексуалне експлоатације. Знао је и да је малолетна и да је лице лаке менталне заосталости. У родбинским је односима са првоокривљеном и оштећеном. Искористио је положај оштећене, у циљу њене сексуалне експлоатације, и злоупотребио поверење коју је код оштећене имао као рођак.

Пресуда којом је окривљени оглашен кривим због искоришћавања положаја жртве трговине људима, у конкретном случају малолетне оштећене (ст. 8 и 9 члана 388 КЗ), реткост је у домаћој и у међународној судској пракси, због чега наведени кривични поступак представља позитиван пример рада полиције, тужилаштва и суда.

Такође, значајна је добра сарадња надлежног вишег јавног тужилаштва са центром за социјални рад, те брза реакција овог центра, као и Центра за заштиту жртава трговине људима. Наиме, адекватном реакцијом и активношћу центра за социјални рад, чијом је заслугом поступак кренуо у другом смеру, будући да је инициран пријавом окривљеног М.Ћ., који је, пријављујући мајку оштећене, очигледно желео да прикрије своју одговорност. За похвалу су брзо укључивање у поступак центра за социјални рад, као и све мере које је центар предузео у заштити оштећене

и друго двоје малолетне деце, чиме је можда спречена и њихова будућа експлоатација. Центар за социјални рад обавестио је Центар за заштиту жртава трговине људима о случају малолетне оштећене, због постојања сумње да се ради о жртви трговине људима. У току доказног поступка, из дописа Центра за заштиту трговине људима суд је утврдио да је на основу спроведеног поступка идентификације и процене стања, као и потреба малолетне оштећене, утврђен њен статус жртве трговине људима у циљу сексуалне експлоатације. Предложено је да се у судском поступку заштите права и интереси оштећене, у складу са конвенцијама које је Република Србија потписала, и да се оштећеној одреди статус посебно осетљивог сведока.

Одређивање статуса посебно осетљивог сведока и постављање пуномоћника пример је добре праксе.

Овај предмет представља пример добре праксе у раду и сарадњи свих надлежних органа неопходних у поступцима за кривична дела трговине људима.

Похвално је то што се суд у образложењу првостепене пресуде позвао и на Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, са Протоколом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, у делу који се односи на дефиницију трговине људима, а као једну од отежавајућих околности при одмеравању казне посебно истакао јачину заштићеног добра (човечност и друга добра заштићена међународним правом), значај достојанства и полне слободе као људског права, поготово малолетних лица, и чињеницу да је личност малолетне оштећене повређена у високом степену. Оцена наведених отежавајућих околности представља пример добре праксе јер истиче значај заштићеног добра приликом одмеравања казне.

СЛУЧАЈ БРОЈ 7

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: правноснажна пресуда због кривичног дела трговине људима (просјачење у оквиру ромске породице и правна квалификација када је дело учињено према малолетном лицу)

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Кривично дело откривено је 13. 11. 2018. године од стране полиције, тако што су малолетни оштећени затечени како просе на улици.

Кривична пријава поднета је надлежном јавном тужилаштву 11. 12. 2018. године, од стране Управе криминалистичке полиције – Службе за борбу против организованог криминала, због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у продуженом трајању у вези са чланом 61 КЗ.

Истрага

Наредба о спровођењу истраге донета је 24. 12. 2018. године, због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у продуженом трајању у вези са чланом 61 КЗ.

Оптужница

Више јавно тужилаштво је 29. 1. 2019. године против окривљеног подигло оптужницу због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ у продуженом трајању у вези са чланом 61 КЗ.

На главном претресу одржаном 29. 7. 2019. године, заменик вишег јавног тужиоца изменио је оптужни акт, тако што је радње које се окривљеном стављају на терет оптужницом, правно квалификовао као два продужена кривична дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ.

Поступање суда

Првостепеном пресудом од 29. 7. 2019. године, окривљени В.Ј. оглашен је кривим да је учинио два кривична дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ у продуженом трајању у вези са чланом 61 КЗ. Након што је за свако дело утврђена казна затвора у трајању од по три године, осуђен је на јединствену казну затвора у трајању од четири године и шест месеци, у коју му је урачунато и време проведено у притвору од 11. 12. 2018. године до 28. 1. 2019. године.

Поступак је правноснажно окончан 7. 11. 2019. године, доношењем пресуде апелационог суда.

Профил окривљеног

Окривљени В.Ј. држављанин је Републике Србије ромске националности; без занимања, без завршене школе, неписмен; разведен, отац четворо деце, од којих је једно малолетно; живи у ванбрачној заједници; корисник је социјалне помоћи и туђе неге и помоћи у укупном износу

од 20.000 динара месечно; поседује безусловну породичну кућу; неосуђиван, у време извршења кривичног дела имао је 44 године.

Профил жртава

Малолетни оштећени су у време када је почела експлоатација имали по десет година. Експлоатација је трајала све до њихове 13 године живота. Завршили су четири разреда основне школе. Њихова породица је била предмет обраде надлежног центра за социјални рад од 2015. године, дакле и у периоду који је претходио критичном догађају.

Малолетна Х.Х. је 2017. године, када је имала 12 година, била изложена присилној прошњи и живела седам месеци у ванбрачној заједници са малолетним лицем, старим 13 година, да би после краћег времена ту заједницу напустила и вратила се кући.

Према налазу вештака малолетна оштећена је у стању едукативне запушености са интелектуалним функцијама испод просека свог календарског узраста, док је њена емоционална и социјална зрелост у складу са узрастом и социјалном средином из које потиче.

Начин извршења кривичног дела

Окривљени је кривична дела вршио према свом малолетном сину, оштећеном Ђ.Ј., и према својој пасторци, малолетној оштећеној Љ.П., у периоду од скоро три године, тако што је злоупотребом овлашћења, односа зависности и тешког материјалног стања, свог сина и своју пасторку, најпре у периоду од августа 2015. године до јануара 2017. године, а потом и од септембра 2017. године до новембра 2018. године, скоро свакодневно превозио ради просјачења. Искористивши чињеницу да су малолетни оштећени егзистенцијално зависни од њега, и да према оштећеном малолетном Ђ.Ј. врши и родитељско право, упућивао их је да на различитим локацијама од пролазника и посетилаца угоститељских објеката просе новац, што су они и чинили. На крају дана би новац у износу од 1.500 до 2.000 динара предавали окривљеном, који га је користио само за своје потребе – конзумирање алкохола и коцкање.

Доказне радње

На главном претресу је прегледан видео-запис испитивања малолетне оштећене, која је свој исказ дала и непосредно на главном претресу. Испитани су и представник центра за социјални рад, мајка оштећене, ћерка окривљеног, као и сведок који је као возач аутобуса на редовној линији више пута возио окривљеног и децу која су путовала са њим. Обављено је психолошко вештачење малолетне оштећене, испитан је психолог и прочитано је више извештаја и решења центра за социјални рад, како за малолетне оштећене тако и за породицу окривљеног. Прочитани су и налаз и мишљење Центра за заштиту жртава трговине људима за малолетну оштећену од 21. 11. 2018. године.

Положај жртава

Оштећенима, малолетној Х.Х. и малолетном Х.С., одређен је статус посебно осетљивих сведока, решењем вишег јавног тужиоца од 12. 12. 2018. године, када им је постављен и пуномоћник из реда адвоката.

Оштећена Х.Х. је 24. 12. 2018. године испитана у својству посебно осетљивог сведока, пред замеником вишег јавног тужиоца, у просторијама вишег суда. Испитивање је обављено из

друге просторије, путем видео-линка, и о томе је сачињен видео-запис. Испитивању оштећене присуствовали су њен пуномоћник, представник центра за социјални рад, као и психолог.

Истог дана, у присуству истих лица, испитан је други оштећени, малолетни Х.С., који није дао исказ, користећи се правом да не сведочи, с обзиром да му је окривљени отац.

Оштећена Х.Х. је испитана и непосредно на главном претресу 10. 7. 2019. године, и то по претходном одобрењу судског вештака, психолога, који је уз пуномоћника оштећене присуствовао њеном саслушању.

Малолетна оштећена је посредством центра за социјални рад, 14. 12. 2018. године, одмах након откривања кривичног дела, заједно са својом мајком смештена у Прихватилиште за жене и децу жртве насиља у породици и трговине људима – Сигурну кућу.

Према извештају Центра за заштиту жртава трговине људима од 21. 11. 2018. године, малолетна оштећена је идентификована као жртва трговине људима у сврху вишеструке експлоатације, која је искоришћавана кроз принудно просјачење и принудну удају у 12. години, чиме је начињена штета детету коју оно може да схвати и препозна.

Трајање поступка

Од наредбе о спровођењу истраге па до правноснажности пресуде прошло је непуних годину дана, а од радње извршења годину дана.

Посебне карактеристике и напомене

У овом кривичном поступку окривљени је експлоатисао малолетна лица, злоупотребом родитељских овлашћења, односа зависности, тешког материјалног стања свог малолетног сина и своје пасторке, те искоришћавањем чињенице да малолетни оштећени егзистенцијално зависе од њега.

Чињеница да се експлоатација просјачењем одвијала у оквиру ромске породице, од стране једног од родитеља – оца, ретка је у судској пракси и захтевна за правну анализу, с обзиром да се може говорити и о специфичним обичајима заједнице и занемаривању од стране родитеља. Постојање експлоатације је ипак утврђено у тим околностима, пре свега због чињенице да је окривљени узимао сав новац који су деца прикупљала просјачењем, не користећи га за добробит породице већ за личне прохтеве, алкохол и коцкање, што је и било опредељујуће да би се утврдило постојање експлоатације.

Примери добре праксе су одређивање статуса посебно осетљивог сведока, постављање пуномоћника и испитивање оштећене преко видео-линка, уз сву потребну подршку, као и додатно испитивање на главном претресу, по претходно добијеној сагласности вештака психолога, без присуства окривљеног, уз потребну правну и психолошку подршку, што све заједно испуњава међународне стандарде о правима жртава трговине људима у делу који се односи на подршку жртвама и забрану вишеструке виктимизације.

И у овом поступку се могу истаћи добра активност центра за социјални рад и укључивање у доказни поступак извештаја Центра за заштиту жртава трговине људима.

У конкретном случају може се поставити питање да ли је било могуће водити кривични поступак и у вези са околношћу да је малолетна оштећена са 12 година ступила у принудни брак.

Друго питање је везано за правну квалификацију кривичног дела, односно за вредновање и адекватно разумевање околности које су од значаја за постојање квалификованог облика кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ.

Кривични поступак је и започет са овом правном квалификацијом, доношењем наредбе о спровођењу истраге, да би потом у оптужници правна квалификација била измењена у став 2 уместо става 3 члана 388 КЗ.

Ово питање се намеће због тога што су у оптужници и у изреци пресуде описани начини извршења – злоупотребом родитељских овлашћења, односа зависности, тешког материјалног стања – који су у бићу кривичног дела алтернативно одређени, те стога сматрамо да је у овом поступку кривично дело морало бити квалификовано као дело из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ. Ово стога што став 3 одређује квалификаторну околност, када је дело из става 1 учињено према малолетном лицу, а за такво дело је предвиђена казна затвора од најмање пет година затвора, док је за постојање елемената кривичног дела из става 2 члана 388 КЗ, за које је окривљени оглашен кривим, довољно да окривљени у циљу просјачења неком од радњи извршења прописаних одредбом става 1 члана 388 КЗ учини кривично дело према малолетним лицима и без употребе силе, претње или неког другог начина извршења, како је то јасно наведено у ставу 2 члана 388 КЗ, што је облик дела за који је прописана мања казна, од три до дванаест година.

Како су надлежно више јавно тужилаштво и судови у својим одлукама полемисали са ставом одбране да окривљени никада није примењивао силу или претњу према малолетним оштећенима, истичући да је у конкретном случају за постојање кривичног дела довољно то што је окривљени према малолетним лицима учинио неку од радњи извршења из става 1 члана 388 КЗ, а у оптужници и изреци пресуде описали наведене начине извршења, који су опредељујући за тежи облик дела из става 3, може се уочити неразумевање тужилаштва и суда по питању правне квалификације, што и изреку пресуде може чинити неразумљивом.

СЛУЧАЈ БРОЈ 8

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: измена од стране суда у погледу правне квалификације кривичног дела трговине људима у кривично дело посредовања у вршењу проституције (проактивна истрага, коришћење посебних доказних радњи)

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Кривична пријава поднета је 5. 1. 2014. године, против четири лица, због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ (квалификаторна околност да је дело учињено у групи).

У току предистражног поступка, по предлогу надлежног вишег јавног тужилаштва, наредбом судије за претходни поступак од 16. 12. 2013. године одређена је посебна доказна радња тајног надзора и снимања, а 25. 12. 2013. године и тајног праћења и снимања осумњиченог Р.Ж.

Истрага

Више јавно тужилаштво је 13. 1. 2014. године донело наредбу о спровођењу истраге против осумњичених Р.Ж., М.Д., П.Г. и М.Б., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ.

Оптужница

Оптужница против осумњичених Р.Ж., М.Д., П.Г. и М.Б., због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ, подигнута је 31. 3. 2015. године.

Одлуке суда

Пресудом вишег суда од 12. 3. 2018. године окривљени Р.Ж. и М.Д. су оглашени кривим због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ и осуђени на казне затвора у трајању од по осам година. Окривљени П.Г. осуђен је на казну затвора у трајању од шест година, док је за окривљеног М.Б. донета ослобађајућа пресуда.

Решењем апелационог суда од 18. 7. 2018. године првостепена пресуда је укинута и предмет је враћен на поновно суђење.

У поновљеном поступку, пресудом вишег суда 24. 1. 2019. године суд је окривљене Р.Ж. и М.Д. огласио кривим за кривично дело посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 1 у вези са чланом 33 КЗ, а трећеокривљеног П.Г. за исто кривично дело у помагању, у вези са чланом 35 КЗ, и осудио их на казне затвора у трајању од једне године и новчане казне у износу од по 100.000 динара, а окривљеног М.Б. ослободио оптужбе да је извршио кривично дело трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ.

Пресудом апелационог суда од 29. 5. 2019. године, усвајањем жалби бранилаца, првостепена пресуда је преиначена само у погледу одлуке о казни за окривљеног који је кривично дело учинио у помагању, тако што му је казна затвора смањена на осам месеци. Остатак првостепене пресуде није мењан, а жалбе вишег јавног тужиоца и друго двоје окривљених су одбијене.

Профил окривљених

Окривљени Р.Ж. је у време извршења кривичног дела имао 31 годину; ожењен, без деце; завршио средњу школу; осуђиван за разбојништво на казну затвора у трајању од три године.

Окривљени М.Д. је у време извршења дела имао 56 година; по занимању столар; разведен, отац двоје деце; осуђиван више пута, између осталог и за кривично дело силовања.

Окривљени П.Г. је у време извршења дела имао 35 година; завршио средњу школу, по занимању варилац; неожењен; неосуђиван.

Окривљени М.Б. је у време извршења дела имао 29 година; син окривљеног М.Д.; столар, завршио основну школу; неожењен; осуђиван више пута између, осталог и због кривичних дела у вези са трговином дрогом; хероински зависник (према налазу судског вештака).

Профил жртве

Оштећена Х.Х. је у време извршења дела имала 28 година. Одрасла је са родитељима чије је једино дете. Мајка јој је психички болесник, незапослена, а отац зарађује радећи као молер. Током 2010. године засновала је ванбрачну заједницу са окривљеним М.Д. и у тој заједници била све до јуна 2013. године, када ју је окривљени вратио кући. Почела је да користи хероин 2010. године, од 2012. године редовно, да би током 2013. године користила најмање један грам дневно. Новац је зарађивала певањем, а од септембра 2013. године почела је да се бави и проституцијом како би имала новца за набавку хероина. Проституцијом се бавила на територији града у коме је живела, а у истом граду живели су и окривљени.

Подаци о оштећеној добијени су из њеног исказа и исказа окривљених. У току поступка није обављено вештачење оштећене.

Начин извршења кривичног дела

Како је у овом кривичном поступку дошло до преквалификације кривичног дела из трговине људима у посредовање у вршењу проституције, и то од стране суда, доношењем првостепене пресуде у поновљеном поступку, у анализи начина извршења кренућемо од радњи извршења описаних у оптужници.

Према оптужници, окривљени су кривично дело извршили у саставу групе, у периоду од неутврђеног дана у децембру 2013. године па до 3. 1. 2014. године, тако што су врбовали, превозили, предавали и држали оштећену у циљу њене сексуалне експлоатације у Републици Грчкој, ради стицања имовинске користи за себе. Начин извршења дела обухвата злоупотребу поверења које је оштећена имала према окривљеном М.Д., са којим је живела у ванбрачној заједници, и искоришћавање тешких материјалних и здравствених прилика оштећене, као зависника од хероина и економски зависне од окривљеног М.Д.

Окривљени Р.Ж. је са НН држављанином Републике Грчке телефоном договорио пребацивање најмање једне женске особе у циљу сексуалне експлоатације, уз договорене цене и поделу зараде. Исти окривљени договорио је и реализацију са осталим окривљенима, тражећи најпре од окривљеног М.Д. да врбује оштећену, што је он и учинио, управо злоупотребом поверења које је она имала према њему и знајући да је она економски зависна од њега, да је у тешким материјалним приликама и зависна од хероина. Врбовао ју је говорећи да његов пријатељ окривљени Р.Ж. може да јој помогне да се ослободи зависности од хероина и да је пребаци у Грчку, где би зарадила доста новца од проституције, и да ће окривљени Р.Ж. финансирати њен одлазак. Представио је то као

услугу и пружање помоћи, прикривши имовинску корист коју су окривљени очекивали. Оштећена је то прихватила, а како би је спречио да се предомисли, окривљени М.Д. ју је одмах примио да поново живи са њим. За то време је окривљени Р.Ж. ступио у контакт са окривљеним П.Г., упознао га са планом и договорио да оштећена борави код њега у стану и да буде у потпуној изолацији ради одвикавања од хероина и неге, како би се опоравила за пут у Грчку који је био планиран за 3. 1. 2014. године.

Дана 27. 12. 2013. године, окривљени М.Д. је довезао оштећену град у коме су живели и предао је окривљеном Р.Ж., који је одвео у стан окривљеног П.Г. Ту су је обојица држали, надзирали и обезбеђивали јој храну и лекове за ублажавање кризе зависности. Окривљени М.Б., који је преко свог оца, окривљеног М.Д. био упознат са целим планом, превозио је потребне ствари до стана, да би 30. 12. 2013. године превезао оштећену и окривљеног Р.Ж. до Београда, где је оштећена једном лицу пружила сексуалне услуге за износ од 50 евра и 1.000 динара. То је унапред договорио окривљени Р.Ж., а новац су поделили окривљени.

У стану окривљеног П.Г. оштећена је боравила до 3. 1. 2014. године, када је њу и окривљеног Р.Ж. до Београда одвезао окривљени М.Б., где су ушли у аутобус за Солун. Одлазак у Грчку и експлоатација оштећене осујећени су акцијом полиције у близини Београда.

Према наводима у оптужници, са полицијом је тада било и лице из Центра за заштиту жртава трговине људима, те је оштећеној понуђена помоћ око смештаја. Она је то одбила и отишла код родитеља.

Окривљени Р.Ж., М.Д., и П.Г. су за описане радње првом првостепеном пресудом оглашени кривим због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ и осуђени на наведене казне затвора.

Поновљени поступак пред судом

Након укидања пресуде, у поновљеном поступку, виши суд је донео нову пресуду којом је преиначио правну квалификацију и окривљене Р.Ж., М.Д. и П.Г. осудио за кривично дело посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 1 у вези са чланом 33 КЗ, док је окривљеног М.Б., услед недостатка доказа, ослободио оптужбе да је извршио кривично дело трговине људима из члана 388 став 6 у вези са ставом 1 КЗ.

Мењајући правну квалификацију, суд је морао да измени изреку пресуде у односу на оптужницу, па је тако навео да су окривљени Р.Ж. и М.Д., уз помоћ окривљеног П.Г., по претходном договору навели и подстицали оштећену (а затим и учествовали у њеној предаји) да пристане на одлазак у Грчку ради вршења проституције, обећавши јој велику зараду, што је оштећена и прихватила.

Остале радње окривљених описане су скоро на истоветан начин као и у оптужници, уз коришћење описа врбовања, превозења, преузимања, држања и надзирања. Описано је и стање зависности оштећене од хероина, као и мере које су окривљени предузимали у циљу њеног одвикавања од хероина. У опису радње је у потпуности остало и пребацивање оштећене у Београд ради пружања сексуалних услуга, али је изостављен део око поделе зараде између окривљених.

Из описа радње изостављени су злоупотреба поверења и подаци о ванбрачној заједници оштећене са окривљеним М.Д., што је иначе несумњиво утврђено у образложењу пресуде, затим коришћење тешких материјалних и здравствених прилика оштећене, што је наведено у образложењу пресуде. Изостављено је и то да су окривљени, врбујући оштећену, прикрили очекивану имовинску корист за себе, те да ју је окривљени М.Д. поново примио код себе управо да би је спречио да се предомисли након што је пристала на одлазак у Грчку.

Изведени докази и њихова анализа

На главном претресу суд је извео доказе испитивањем оштећене као сведока, и испитивањем више других сведока, који су углавном говорили о својим познанствима и контактима са окривљенима. Испитан је и отац оштећене, који је потврдио њену зависност од хероина, проблеме које су имали у породици и чињеницу да је престао да је издржава. Испитано је као сведок и лице коме је оштећена у Београду пружила сексуалне услуге, који је између осталог сведочио да је она том приликом била или пијана или дрогирана. Прочитани су записници о претресању два стана окривљених, обављено је вештачење окривљеног М.Б. ради процене његове зависности од дроге и урачунљивости.

Окривљени су негирали извршење кривичног дела, тврдећи да су само желели да помогну оштећеној, да је оспособе да оде у Грчку и тамо заради новац певањем, а можда и проституцијом.

Телефонска комуникација окривљеног Р.Ж. са окривљенима М.Д. и П.Г. и појединим сведоцима, прибављена спровођењем посебне доказне радње тајног надзора комуникације, преслушана је на главном претресу и била је предмет детаљне анализе првостепеног суда.

Садржина телефонских разговора

Важно је истаћи да се управо из садржине телефонских разговора који су цитирани у пресуди може закључити постојање договора између тројице окривљених, њихова намера да од бављења оштећене проституцијом у Грчкој зараде око 1.500 евра месечно, као и њихов циљ да оштећену за неколико дана „скину са дроге“, и то само да би била способна за одлазак у Грчку. Јасно се закључује да оштећена није имала мобилни телефон, а да јој по договору окривљених није био доступан ни кључ од стана у коме је боравила код окривљеног П.Г.

У разговору са извесном женском особом окривљени Р.Ж. у више наврата препричава свој договор са неким из Солуна, наводећи да је уговарао врсте и цене појединих сексуалних услуга и говорећи о својој намери да одведе оштећену у Грчку.

Из разговора се утврђује и да је окривљени Р.Ж. све време са оштећеном у стану и да о њеном стању обавештава другу двојицу окривљених. Ту су и разговори окривљеног Р.Ж. са сведоком код кога је оштећена одведена у Београд ради пружања сексуалних услуга.

Закључује се и да оштећеној купују посебан веш, да јој доводе фризерку, набављају пасош и, коментаришући њено лоше стање, закључују да мора мало да „добије на изгледу“. У разговорима нема ниједне назнаке да окривљени осећају сажаљење према оштећеној ни да желе да јој помогну, а називају је и разним погрдним изразима. Окривљени Р.Ж. наводи да ће објаснити оштећеној њихов договор и да ће обезбедити да га она војнички поштује, ако треба бациће је са прозора. Констатује и да она нема телефон, да не може никога да зове, нити ико може да јој дође, јер нико и не зна где је.

Исказ оштећене

Оштећена је испитана два пута, током истраге и на главном претресу. У исказу на главном претресу је навела да и даље повремено узима хероин, али да је способна да да исказ и да није под утицајем хероина. Изјавила је да није заинтересована за кривично гоњење окривљених и није истакла имовинскоправни захтев.

У истрази је описала своју ванбрачну везу са окривљеним М.Д. и познанство са окривљеним Р.Ж., који јој је обећао помоћ у комуникацији са неким Грком и кога је замолила да му пренесе

да поред певања пристаје да се бави и проституцијом. Описала је и како су јој окривљени М.Д. и Р.Ж. уговорили боравак у неком стану ради одвикавања од хероина. Из даље комуникације са њима схватила је да ће се у Грчкој бавити само певањем, нису јој спомињали друге послове, а Р.Ж. јој је рекао да је уговорио ангажман за три месеца. У вези са одласком у Београд ради пружања сексуалних услуга навела је да јој је речено да је то због провере њених сексуалних способности и умећа, те да је на то пристала. Окривљени Р.Ж. је уговорио одлазак и цену од 60 евра. Новац је добила и предала Р.Ж. О боравку у стану код окривљеног П.Г. рекла је да су лепо бринули о њој, а да је телефон добровољно предала окривљеном Р.Ж. да не би пала у искушење и звала некога да јој донесе дрогу.

На главном претресу оштећена је дала кратак исказ, мењајући неке делове ранијег исказа, говорећи да је добровољно предала 60 евра Р.Ж., додајући и да је сама захтевала да кључ од стана у коме је боравила не буде ту јер се плашила искушења да оде и узме дрогу.

Интересантно је да суд у образложењу пресуде наводи да исказ оштећене није прихватио у целини јер је она покушавала да заштити окривљене, те да њен лични став према њима може бити и последица стања заблуде у којем се налазила.

Након анализе свих доказа првостепени суд је у поновљеном поступку закључио да је окривљени Р.Ж. имао претходни договор са једним или више лица из Републике Грчке да ангажује више женских особа ради бављења проституцијом, али да прво доведе једну женску особу, од чега би он сам зарађивао 1.500 евра месечно, као и да су сва тројица окривљених држала оштећену изоловану у стану, те да је међу њима постојао договор о подели новца који би она добила од бављења проституцијом.

Суд је закључио да је оштећена била у тешком материјалном положају и у тешком здравственом стању услед зависности од хероина.

Суд није прихватио одбрану окривљених да је оштећена добро зарађивала од певања и да су само хтели да јој помогну у одвикавању од дроге, посебно ценећи доказе прибављене посебном доказном радњом тајног надзора комуникације. Оценио је да је окривљени Р.Ж. слабог материјалног стања и да је због тога уговарао одлазак оштећене у Грчку, да је подстицао и наводио оштећену на бављење проституцијом, лажно јој приказујући да жели да јој помогне, те да је заједно са осталим окривљенима прикрио имовинску корист коју су они очекивали од њеног бављења проституцијом.

Суд није прихватио ни то да је оштећена сама тражила да стан буде стално закључан, нити да је сама предала свој телефон, као што није прихватио ни одбрану М.Д. да ништа није знао о плановима у вези са проституцијом, закључујући да је оштећена у њега имала поверења, а да је он њу наводио и подстицао на бављење проституцијом. Према оцени суда окривљени су деловали по претходном договору.

Суд је оценио и да нема доказа да су окривљени примењивали силу према оштећеној, мада им то као начин извршења и није било стављено на терет оптужницом, али је из прикупљених снимака телефонских разговора ипак закључио да је окривљени Р.Ж. био спреман да примени силу.

На крају, после овакве анализе доказа, суд је извео правни закључак да се не може прихватити правна квалификација из оптужнице да се ради о трговини људима, већ да се ради о кривичном делу посредовања у вршењу проституције, јер је изведеним доказима несумњиво утврђено да је оштећена пристала на вршење проституције и да је имала слободу избора, те да није било директне присиле на проституцију у циљу експлоатације.

Другостепени суд прихвата овакво образложење о пристанку, додајући и да је оштећена била у добрим односима са окривљенима, што су потврдили неки сведоци, да је добровољно предала мобилни телефон, да је нико није спречавао да напусти стан, што је доследно тврдила, као и да је добровољно отишла у Београд ради пружања сексуалних услуга, а новац након тога добровољно предала окривљеном Р.Ж.

Трајање кривичног поступка

Кривични поступак је трајао пет година и четири месеца, рачунајући од доношења наредбе за спровођење истраге па до правноснажне пресуде.

Посебне карактеристике и напомене

Овај кривични поступак је анализиран првенствено због тога што је суд у поновљеном поступку извршио преквалификацију кривичног дела трговине људима, оглашавајући окривљене кривим за кривично дело посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 1 КЗ.

Овде се као очигледно намеће питање оправданости измене правне квалификације, посебно због тога што је суд исказ оштећене и садржину телефонских разговора снимљених током примене посебне доказне радње тајног надзора комуникације оценио на релативно контрадикторан начин, утврђујући постојање различитих чињеница, које саме по себи могу бити опредељујуће за постојање кривичног дела трговине људима.

Оштећена је детаљнији исказ дала у истрази, а на главном претресу је углавном одговарала на питања суда и одбране, мењајући свој исказ.

Сматрамо да су оба исказа оштећене непотпуна јер не садрже све чињенице и околности о којима је могла да сведочи. Није јој постављено довољно питања која би евентуално разјаснила стање у коме се налазила и њене контрадикторне изјаве о наводном пристанку да се бави проституцијом у Републици Грчкој, под којим условима, за колико новца и да ли би тај новац делила са окривљенима. Очигледно је да је оштећена сведочила у корист окривљених, те да је на главном претресу мењала делове исказа у том смислу (питања око кључа, мобилног телефона...). Суд се није упустио у анализу промене исказа оштећене, нити оцену да ли је тај исказ дала под утицајем окривљених, посебно имајући у виду садржину надзираних телефонских разговора.

Оштећена није вештачена ради утврђивања њеног психофизичког стања и степена зависности од дроге, а посебно ради утврђивања да ли је, у стању коме се налазила, несумњиво могла да дâ пристанак за бављење проституцијом, да разуме праве мотиве окривљених и процени ситуацију, односно утврђивања у којој је мери њено поверење злоупотребљено и у којој су мери искоришћене њене тешке прилике и зависност од хероина. Под знаком питања је и њена могућност да сведочи, као и евентуални страх од окривљених и осећање безнадежности, што је све могло да се утврди вештачењем, које није предложио јавни тужилац, али није било сметњи да га одреди суд. Њену зависност од хероина окривљени нису оспорили, а сведок коме је у Београду пружила сексуалне услуге навео је да је била пијана или дрогирана.

Суд у анализи доказа закључује да није било силе или принуде, што као начин извршења није ни описано у оптужници, а не образлаже злоупотребу поверења, коришћење тешких прилика и зависности од дроге као начине извршења описане у оптужници.

У образложењу пресуде суд чак закључује да су окривљени имали намеру да стекну имовинску корист кроз сексуалну експлоатацију оштећене, те су због тога посредовали у вршењу проституције.

У члану 184 став 1 КЗ као елемент дела није наведена експлоатација, као ни стицање имовинске користи, што ово дело чини битно различитим од трговине људима.

Нејасно је на шта је то оштећена пристала, јер је и сама конфузна у том делу исказа, али се може закључити да није знала да окривљени имају намеру да је експлоатишу, што и сам суд закључује, остављајући могућност да је била у заблуди у вези са добрим намерама окривљених. То коначну оцену суда – да је оштећена пристала на вршење проституције и да је имала слободу избора – чини додатно спорном.

У конкретном случају поставља се и питање става 10 члана 388 КЗ, по коме пристанак лица на експлоатацију не утиче на постојање кривичног дела.

Суд није разматрао пристанак оштећене у вези са наведеном одредбом закона.

Суд се није бавио ни чињеницом да је оштећена на наводном одвикавању од дроге била само шест дана, а да је у међувремену одведена у Београд, где је зарадила 60 евра пружањем сексуалних услуга лицу које је обезбедио окривљени Р.Ж.

И поред чињенице да је коришћена посебна доказна радња, те да је управо тако и дошло до спречавања одвођења оштећене у Грчку и интервенције полиције, и да је прикупљено доста снимака значајних разговора, они нису вредновани на прави начин, а посебно нису доведени у везу са исказом оштећене.

Поступање полиције и тужилаштва у овом делу добар је пример проактивног вођења истраге.

У изреци пресуде, вршећи преквалификацију, суд оставља радње извршења из члана 388 КЗ, као што су врбовање, пребацивање, посредовање, а жртва у опису радњи извршења из члана 184 КЗ задржава статус оштећене, па је суд и упућује на парницу ради остварења имовинскоправног захтева, који она није ни истакла. У члану 184 КЗ нема оштећених. Жртвава можда има.

СЛУЧАЈ БРОЈ 9

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: ослобађајућа пресуда због кривичног дела трговине људима која је пресудом другостепеног суда делимично преиначена у осуђујућу (принудни рад, ропски однос и поступак екстрадиције)

Основни подаци о кривичном поступку

Предистражни поступак

Кривичну пријаву је поднела полицијска управа, Одељење граничне полиције, 22. 2. 2012. године, против три лица због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ.

Кривично дело је откривено тако што је оштећена успела да путем друштвене мреже „Фејсбук” ступи у контакт са својим братом и пренесе му шта јој се дешава у Краљевини Шведској, након чега је њен отац цео случај пријавио полицији, а МУПРС о свим околностима случаја обавестио полицију у Краљевини Шведској.

У овом поступку је успостављена међународна сарадња са Краљевином Шведском у циљу изручења окривљеног Е.Б. Србији. Окривљени је у екстрадиционом притвору у Шведској био од 11. 12. 2014. године до 8. 7. 2015. године, када је изручен Републици Србији. Тамо је био у притвору до 22. 3. 2016. године, када је објављена прва првостепена пресуда у овом поступку.

Истрага

Надлежно јавно тужилаштво поднело је захтев за спровођење истраге, која је покренута решењем истражног судије вишег суда од 29. 2. 2012. године, против два осумњичена лица, због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, а 2. 4. 2012. године и против трећег осумњиченог за исто кривично дело, које су учинили у саизвршилаштву.

Оптужница

Оптужницом вишег јавног тужилаштва од 17. 4. 2012. године, која је прецизирана четири пута (последњи пут 16. 1. 2017. године), окривљенима Е.Б., М.Р. и М.М. стављено је на терет да су као саизвршиоци извршили кривично дело трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ.

Поступање суда

Истрага пред истражним судијом завршена је 12. 4. 2012. године.

Првом пресудом вишег суда од 22. 3. 2016. године окривљени Е.Б. оглашен је кривим због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ и осуђен на казну затвора у трајању од пет година, у коју му је урачунато време проведено у притвору од 8. 7. 2015. године до 22. 3. 2016. године, као и време проведено у екстрадиционом притвору у Краљевини Шведској у периоду од 11. 12. 2014. године до 8. 7. 2015. године. Окривљени М.Р. и М.М. су ослобођени оптужбе да су учинили кривично дело трговине људима из члана 388 став 3 у вези са

ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ будући да је суд нашао да није доказано да су учинили кривично дело за које су оптужени.

Решењем апелационог суда од 29. 9. 2016. године, по жалби тужиоца и браниоца окривљеног Е.Б., наведена пресуда је у целости укинута.

У поновљеном поступку првостепеном пресудом вишег суда од 24. 1. 2017. године сви окривљени су ослобођени оптужбе да су као саизвршиоци учинили кривично дело трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ у вези са чланом 33 КЗ.

Апелациони суд је пресудом од 15. 12. 2017. године делимично усвојио жалбу вишег јавног тужиоца и првостепену пресуду вишег суда од 24. 1. 2017. године преиначио, и то само за окривљеног Е.Б., огласивши га кривим због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ, и осудио га на казну затвора у трајању од пет година, док је за окривљене М.Р. и М.М. потврдио ослобађајућу првостепену пресуду.

Профил окривљених

Окривљени Е.Б. је у време извршења кривичног дела имао 40 година; држављанин Републике Србије, са пребивалиштем у Краљевини Шведској; по занимању кувар, запослен у ресторану; ожењен, отац седморо деце, од којих је троје малолетно; без имовине, издржава се од зараде у износу од 24.000 шведских круна; у породичном домаћинству живи са децом и супругом, без имовине; матерњи језик му је ромски; завршио је два разреда основне школе; неосуђиван.

Окривљени М.Р. је у време извршења кривичног дела имао 57 година; држављанин Републике Србије; по занимању радник, са завршеном основном школом, писмен; ожењен, отац троје пунолетне деце; незапослен, издржава се од социјалне помоћи и од зараде у месечном износу од 200 евра, коју остварује услед ангажовања у ромском савету; два пута осуђиван, али не због истоврсних кривичних дела.

Окривљени М.М. је у време извршења кривичног дела имао 43 године; држављанин Републике Србије; по занимању радник, писмен, са завршена четири разреда основне школе; ожењен, отац деветоро деце, од којих је двоје малолетно; незапослен, издржава се од зараде коју остварује обављањем сезонских послова; вишеструко осуђиван, али не због истоврсних кривичних дела.

Профил жртве

Малолетна оштећена Х.Х. је у време извршења кривичног дела имала 14 година. Одрасла је у ромској породици, са оцем, маћехом, браћом и сестрама. Налазом вештака је утврђено да испољава нешто мањи степен душевне зрелости, који не излази из граница за календарску доб и на који битан утицај имају фактори ризика средине у којој је одрасла, пре свега едукативна занемариваност и културолошки миље. Утврђено је и да испољава лако успорен и неусклађен сазнајни развој, те да по својим коефицијентима спада у категорију младих чије су интелектуалне способности испод просека.

Начин извршења кривичног дела

Окривљенима је коначно прецизираном оптужницом стављено на терет да су у периоду од почетка септембра 2011. године до краја јануара 2012. године, злоупотребом поверења, задржавањем личних исправа и давањем и примањем новца, врбовали, превозили и држали оштећену, малолетну Х.Х., у циљу закључења принудног брака и експлоатације њеног рада, и то

тако што је најпре окривљени Е.Б. тражио од окривљеног М.Р. да му за награду од 6.000 евра у Републици Србији пронађе малолетну женску особу ромске националности која би дошла у Краљевину Шведску, како би засновала ванбрачну заједницу са његовим малолетним сином, те да посредује код њене породице, обезбеди сагласност за њену удају и доведе је у Краљевину Шведску.

Окривљени М.Р. је даље ангажовао окривљеног М.М. да му за новчану накнаду помогне у проналажењу наведене особе. Пронашли су породицу малолетне оштећене, искористили поверење њеног оца према М.М., који му је комшија, те врбовањем и посредовањем добили сагласност малолетне оштећене и њеног оца. Окривљени М.Р. је 30. 10. 2012. године одвезао оштећену у Краљевину Шведску код окривљеног Е.Б., који је оштећеној одмах одузео пасош и забранио јој да излази. Сви у кући су јој говорили да је купљена, претили јој да ће умрети у кући ако не буде послушна, да неће никада видети свог оца и да мора да ступи у интимне односе са сином Е.Б. или ће добити батине. Износ од 6.000 евра је у потпуности исплаћен окривљеном М.Р.

Дана 22. 1. 2012. године оштећена је побегла из стана, те је из једне библиотеке преко друштвене мреже „Фејсбук” ступила у контакт са својим братом, пренела све што се догађа и тражила да обавести оца о томе. Окривљени Е.Б. ју је истог дана пронашао и вратио у стан, где ју је тукао заједно са својим сином и говорио јој да је купљена и да више не бежи.

Будући да је крајем јануара отац оштећене пријавио случај полицији, обавештена је и шведска полиција. Окривљени Е.Б. је приметио да се полиција распитује по комшилуку па је оштећену аутобусом послао за Београд.

За све ове радње окривљени су пресудом од 24. 1. 2017. године ослобођени.

Пресудом апелационог суда од 15. 12. 2017. године окривљени Е.Б. оглашен је кривим због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 3 у вези са ставом 1 КЗ, и то зато што је применом силе према малолетној оштећеној и задржавањем њених личних исправа, које је држао код себе од тренутка када је она доведена у његов стан у Краљевини Шведској, држао малолетну оштећену у свом стану у циљу успостављања ропског односа. Када је 22. 1. 2012. године малолетна оштећена побегла из његовог стана, пронашао ју је и вратио у стан, да би јој након повратка и њеног инсистирања да је врати кући у Србију задао више удараца, говорећи да је купљена и да не бежи из стана, и држао је у стану све до 28. 1. 2012. године, када ју је послао аутобусом за Београд.

Доказне радње

Малолетна оштећена је испитана пред истражним судијом и три пута на главном претресу.

На главном претресу је поред оштећене испитано још 12 сведока, међу којима су били и отац и брат оштећене. Извршено је вештачење оштећене од стране психолога и Комисије вештака састављене од психолога, неуропсихијатра и социјалног радника. Читана је СМС преписка између оштећене и њеног брата, као и извештај граничне полиције од 30. 10. 2011. године.

Положај жртве у поступку

У наведеном кривичном поступку није остварена сарадња са центром за социјални рад. Имајући у виду да је поступак вођен по одредбама раније важећег Законика о кривичном поступку, оштећена је исказ дала у присуству психолога. Упућена је на парницу ради остваривања имовинскоправног захтева.

Трајање кривичног поступка

Поступак је трајао пет година и осам месеци, што се може сматрати дугим трајањем, чему је допринела околност да је један од окривљених био у Краљевини Шведској, као и да је поступак екстрадиције трајао годину дана.

Посебне карактеристике и напомене

У судској пракси се као облик експлоатације ретко среће успостављање ропског односа и питање принудног брака, које је на различите начине анализирано у првостепеном и другостепеном поступку. Сматрамо да је анализа изнета у пресуди апелационог суда веома квалитетна и да може послужити као пример добре праксе. Од значаја је и анализа другостепеног суда „о дечијим браковима” у ромској заједници, као и анализа и закључак суда о постојању односа сличног ропском.

Апелациони суд је, преиначујући првостепену пресуду, нашао да је првоокривљени Е.Б. оштећену држао у стану ради заснивања ропског односа. Наиме, суд је у потпуности прихватио исказ оштећене, налазећи да је истинит и да је потврђен другим доказима, додатно имајући у виду налаз и мишљење вештака психолога у којима је наведено да оштећена није била спремна за предстојеће „брачне обавезе” онако како је то требало да се одвија у „брачној заједници” у складу са културолошким обичајима, јер није била спремна за „брак”, као и налаз и мишљење тима вештака који су навели да код оштећене нема склоности ка приказивању догађаја који не одговарају правом стању ствари.

Суд је утврдио да оштећена, када је одлазила у Краљевину Шведску, није знала шта подразумева удаја, да је она у ствари желела бољи живот, а да је насупрот томе била приморана да ради свакодневно, да је једино она у кући, где је осим окривљеног Е.Б. и његове супруге живело још људи, чистила, прала и пеглала, чак и када је била болесна и исцрпљена, јер ју је „свекрва” терала на то. Такође је утврђено да је већ прве ноћи у кући била приморана на сексуалне односе са малолетним сином окривљеног, који ју је убеђивао да мора да спава са њим, јер му је „супруга”, да ју је окривљени Е.Б. тукао ако је одбијала да спава у соби са његовим сином и да ју је и његов син тукао када је одбијала да са њим има сексуалне односе. Утврђено је и да је морала да носи дуге сукње, дуге рукаве и димије, иако је православне вере и иако нигде није ни ишла, јер јој нису дозвољавали да сама излази из куће, а врата стана су била стално закључана. Уз то, пасош се није налазио код ње.

Након месец дана боравка у кући оштећена је рекла да не жели више да ради физичке послове по кући, да жели да мало изађе из куће, а окривљени Е.Б. и његова породица говорили су јој да оца може да види тек за шест или седам година, да су они њу купили за 6.000 евра, да је тај новац тражио њен отац и да ће цео живот да проведе код њих и да умре.

По ставу апелационог суда, првостепени суд је, доносећи ослобађајућу пресуду, погрешно утврдио чињеницу да је оштећена у кућу окривљеног дошла као невенчана супруга сина окривљеног, јер је пренебрегао чињеницу да је оштећена у то време имала само 14 година. Апелациони суд се позвао на одредбу члана 4 Породичног закона Републике Србије²⁶, којим је прописано да је ванбрачна заједница трајнија заједница живота жене и мушкарца између којих нема брачних сметњи, док је одредбом члана 23 истог закона прописано да брак не може склопити лице које није навршило 18 година, и да једино суд може из оправданих разлога дозволити склапање брака малолетном лицу које је навршило 16 година живота и достигло телесну и душевну зрелост за вршење права

²⁶ „Сл. гласник РС”, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

и дужности у браку. Поред тога, позвао се и на одредбу члана 24 истог закона, који прописује да брак не може склопити лице чија воља није слободна. Даље се наводи да је у време доласка у кућу окривљеног оштећена имала 14 година, због чега није могла да закључи брак нити да заснује ванбрачну заједницу, а према мишљењу вештака није ни била зрела за заснивање брака, а тиме ни ванбрачне заједнице, нити је знала, како то и сама наводи, шта брак представља.

Апелациони суд је нашао да је првостепени суд погрешно закључио да се у конкретном случају не ради о ропском односу, јер је оштећена била у обавези да у кући у којој је живела обавља кућне послове, који се не могу третирати као експлоатација њеног рада. Супротно томе, апелациони суд је утврдио да послови које је оштећена обављала у кући нису послови невенчане супруге, члана породице, јер она није била невенчана супруга већ дете од 14 година, које је у кући чистило, прало, пеглало и радило друге послове на захтев укућана. Чинила је то чак и када је била болесна и исцрпљена, при чему свој положај није могла да измени, јер њени захтеви и жеље нису уважени пошто је била, како су јој говорили, купљена. При томе, кућу у којој је живела није могла да напусти, јер јој је забрањено да сама излази, и код себе није имала путну исправу, па се о њеном статусу никако не може говорити као о статусу невенчане супруге и снахе.

Оштећена је по ставу апелационог суда била у статусу жртве, која је обављала послове који су јој задати без могућности избора или одлучивања да ли ће остати у том статусу или отићи, уз стално предочавање да је купљена. Такође, другостепени суд се позива и на Конвенцију о принудном раду²⁷, да је то рад или служба коју једна особа обавља под претњом какве казне и за које се та особа није пријавила, као и став Европског суда за људска права да „служење” подразумева да особа мора живети и радити на имовини друге особе и обављати извесне делатности за њу, било плаћено било неплаћено, али без могућности да своје стање промени²⁸. Апелациони суд је нашао да је оштећена „служила” у породици окривљеног, а то служење се сматра обликом ропства, јер иако не садржи карактеристичне одлике власништва као ропство, представља озбиљно ускраћивање слободе.

Друго двоје окривљених су и по пресуди апелационог суда ослобођени, јер није било доказа за њихову кривицу.

Питање ослобађајућег дела пресуде за двоје окривљених у конкретном случају сматрамо чињеничним питањем у чију се анализу не можемо упуштати. Истичемо да је очигледно да је апелациони суд успео да из свих описаних радњи издвоји један кратак период током боравка оштећене у Краљевини Шведској и да у радњама из тог периода утврди елементе кривичног дела трговине људима са наведеним обликом експлоатације.

27 Конвенцију број 29 о принудном раду усвојила је Генерална конференција Међународне организације рада 28. јуна 1930. године; ступила је на снагу 1. маја 1932. године. Од 187 држава чланице МОП-а, Конвенцију је ратификовало 179, међу којима и Република Србија која је приступила Конвенцији 24. новембра 2000. године.

28 Силиадин против Француске, представка бр. 73316/01 (26. јул 2005).

СЛУЧАЈ БРОЈ 10

ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ: осуђујућа пресуда због кривичног дела трговине људима (намеравана сексуална експлоатација)

Основни подаци о кривичном поступку

Оптужница

Више јавно тужилаштво подигло је оптужницу против окривљеног Т.Д., 22. 7. 2016. године, која је измењена 2. 2. 2017. године, због кривичног дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ и продуженог кривичног дела посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 1 КЗ у вези са чланом 61 КЗ.

У погледу кривичног дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, извршеног на штету малолетне Х.Х., која је у време извршења дела имала 17 година, у измењеној оптужници се наводи да из исказа малолетне оштећене Х.Х., као и из транскрипта снимљених разговора, несумњиво произилази да је оштећена 9. 5. 2016. године, са телефонског броја који користи, позвала окривљеног поводом огласа који је он дао у дневним новинама, у којем је наводно тражио конобарице и помоћне раднице. Окривљени је у току тог разговора сазнао да је оштећена малолетна, односно да има 17 година, па јој је и поред тога понудио да се за њега бави проституцијом и пружа сексуалне услуге клијентима уз новчану накнаду, а да од зараде њему даје један део, чиме ју је врбовао ради вршења проституције.

У погледу кривичног дела под тачком 2 измењене оптужнице наводи се да је окривљени Т.Д. извршио продужено кривично дело посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 1 КЗ у вези са чланом 61 КЗ, јер из изјава оштећених, транскрипта снимљених разговора и одбране окривљеног, у којој признаје извршење наведеног кривичног дела, несумњиво произилази да је у периоду од 2011. године до 12. 5. 2016. године извршио ово кривично дело.

Заменик вишег јавног тужиоца предложио је да суд окривљеног огласи кривим и да га осуди по закону, да му на основу члана 87 КЗ²⁹ изрекне меру безбедности одузимања предмета који су употребљени и коришћени за вршење ових кривичних дела, које је уз потврду од њега привремено одузела полиција, као и да на основу члана 91 став 2 у вези са ставом 1 КЗ³⁰ одузме имовинску корист, односно домаћи новац у износу од 7.720 динара и страни новац у укупном износу од 40 евра, који је од окривљеног привремено одузет.

Првостепена пресуда

Првостепени суд је пресудом од 3. 3. 2017. године окривљеном Т.Д. за кривично дело трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, описано под тачком 1 оптужнице, утврдио казну затвора у трајању од три године, а за продужено кривично дело посредовања у вршењу проституције члана 184 став 1 КЗ у вези са чланом 61 КЗ, под тачком 2 оптужнице, казну затвора

29 (1) Мера безбедности одузимања предмета може се одредити у погледу предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела или је настао извршењем кривичног дела, кад постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела, или кад је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога одузимање предмета неопходно. (2) Примена ове мере безбедности не утиче на право трећих лица на накнаду штете због одузимања предмета према извршиоцу кривичног дела. (3) Законом се може одредити обавезно одузимање предмета, а може се одредити и њихово обавезно уништавање. Законом се могу одредити и услови за одузимање одређених предмета у појединим случајевима.

30 (1) Нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом (2) Корист из става 1. овог члана одузеће се, под условима предвиђеним овим закоником и судском одлуком којом је утврђено извршење кривичног дела.

у трајању од две године и новчану казну у износу од 180.000 динара. Потом га је осудио на јединствену казну затвора у трајању од четири године и десет месеци и новчану казну у износу од 180.000 динара.

Суд није прихватио одбрану окривљеног Т.Д. у делу у којем спори извршење кривичног дела трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, односно део одбране у којем је навео да се на оглас за посао нису јављала малолетна лица, нити да је он малолетним лицима нудио да се баве проституцијом за њега, у конкретном случају оштећеној малолетној Х.Х., налазећи да је у том делу одбрана окривљеног неискрена и дата у циљу избегавања кривичне одговорности за дело које му се ставља на терет. Ово из разлога што је одбрана окривљеног у том делу у супротности, пре свега, са исказом оштећене малолетне Х.Х., којој је суд у целости поклатио веру и која је у свом исказу децидирано навела да је путем телефона у разговору са окривљеним рекла да има 17 година и да је малолетна. И суд је то неспорно утврдио из извештаја о садржини комуникације од 22. 7. 2016. године, који је прихватио у целости и у којем је неспорно утврђено да је оштећена рекла да има 17 година, а да је и поред тог сазнања окривљени наставио даљу комуникацију, са намером да је врбује за вршење проституције.

По оцени суда није неопходно да врбовање у циљу проституције буде извршено уз примену силе, претње или неком другом алтернативно прописаном радњом из става 1 члана 388 КЗ. Довољно је да, као у конкретном случају, учинилац малолетно лице врбује, превози, пребацује, продаје или купује, односно да посредује у његовој продаји или га скрива у циљу, између осталог, проституције.

На основу члана 87 КЗ, од окривљеног Т.Д. су одузети предмети коришћени приликом извршења кривичних дела, укључујући и једанаест мобилних телефона са припадајућим картицама, бележницу са бројевима телефона и кућни рачунар. На основу чл. 91 и 92 КЗ³¹ од окривљеног је одузета имовинска корист прибављена кривичним делом, и то домаћи новац у износу од 7.720 динара и страни новац у износу од 40 евра.

Заменик вишег јавног тужиоца изјавио је жалбу против првостепене пресуде.

Другостепена пресуда

Усвајањем жалбе вишег јавног тужиоца апелациони суд је преиначио пресуду вишег суда у делу одлуке о кривичној санкцији, тако што је оптуженом Т.Д. за кривично дело трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, за које је оглашен кривим побитаном пресудом, утврдио казну затвора у трајању од четири године, а за продужено кривично дело посредовања у вршењу проституције из члана 184 став 1 КЗ у вези са чланом 61 КЗ, за које је оглашен кривим првостепеном пресудом, утврдио казну затвора у трајању од три године и новчану казну у износу од 180.000 динара. Оптужени Т.Д. осуђен је на јединствену казну затвора у трајању од шест година и новчану казну у износу од 180.000 динара.

Профил окривљеног

Окривљени је мушкарац стар 56 година, са завршеном средњом електротехничком школом, незапослен; разведен, отац једног детета; претходно осуђиван за насиље у породици на казну затвора у трајању од пет месеци, условно на две године. Током поступка је по решењу вишег суда

31 1) Од учиниоца ће се одузети новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист који су прибављени кривичним делом, а ако одузимање није могуће учинилац ће се обавезати да преда у замену другу имовинску корист која одговара вредности имовине прибављене извршењем кривичног дела или проистекле из кривичног дела или плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи. (2) Имовинска корист прибављена кривичним делом одузеће се и од правног или физичког лица на која је пренесена без накнаде или уз накнаду која очигледно не одговара стварној вредности. (3) Ако је кривичним делом прибављена имовинска корист за другог та корист ће се одузети.

од 19. 5. 2016. године био у притвору, који му се рачуна од 17. 5. 2016. године, када је лишен слободе, и који је продужаван више пута, последњи пут решењем вишег суда од 16. 1. 2017. године.

Профил жртве

Жртва је малолетница стара 17 година, завршила је средњу економску школу. Незапослена је, живи са мајком, бабом и дедом, издржава се од дедине пензије и мајчине плате.

Начин извршења кривичног дела

Врбовање малолетне оштећене у циљу проституције. Окривљени Т.Д. је оштећеној Х.Х., која се телефоном јавила на оглас у дневним новинама за обављање послова конобарице и за коју је током разговора сазнао да има 17 година и да нема посао, понудио да ради еротску масажу и да пружа сексуалне услуге клијентима по цени од 40 до 50 евра за пола сата, при чему би њему давала трећину зараде. Позвао ју је да дође код њега на договор и на тај начин је врбовао у циљу проституције и експлоатације, чиме је извршио кривично дело трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ.

Доказне радње

У предистражном поступку је на образложени предлог јавног тужиоца суд одредио надзор и снимање комуникације, током којег су полицијски службеници полицијске управе 9. 5. 2016. године регистровали и снимили комуникацију Т.Д. са малолетном оштећеном Х.Х. У предистражном поступку су 17. 5. 2016. године предузете радње претресања стана и других просторија Т.Д., и то на две адресе, а од њега су привремено одузети предмети кривичног дела. Истог дана, на једној од адреса на којој је вршено претресање, извршен је и увиђај. Окривљени Т.Д. је дао исказ у полицији 17. 5. 2016. године, а 19. 5. 2016. и 13. 6. 2016. године саслушао га је поступајући заменик вишег јавног тужиоца. На главном претресу 15. 11. 2016. године суд је саслушао окривљеног Т.Д. и испитао поједине оштећене као сведоке, док је записнике о исказима других оштећених, укључујући и онај који је дала малолетна оштећена Х.Х., суд прочитао. На главном претресу суд је прочитао и налазе и мишљење једног вештака специјалисте неуропсихијатрије и специјалисте судске психијатрије и једног вештака специјалисте медицинске психологије.

Положај жртве у кривичном поступку

Малолетна оштећена Х.Х. је у својству грађанина дала исказ полицијским службеницима полицијске управе. На главном претресу је прочитан записник о њеном испитивању у својству сведока од стране поступајућег заменика вишег јавног тужиоца, који је оштећеној Х.Х. одредио статус посебно осетљивог сведока и саслушао је уз употребу техничких средстава за пренос слике и звука, без присуства странака и других учесника у поступку у просторији у којој се оштећена Х.Х. налазила. У току поступка оштећена Х.Х. је имала пуномоћника који јој је обезбеђен уз помоћ Удружења „АСТРА”.

Трајање поступка

Мере надзора и снимања комуникације Т.Д., као мере проактивног карактера, успостављене су 22. 3. 2016. године, а разговор од значаја за откривање кривичног дела трговине људима и спречавање експлоатације жртве снимљен је 9. 5. 2016. Хапшење Т.Д. извршено је 17. 5. 2016. године, оптужница је подигнута 22. 7. 2016. године, а измењена 22. 2. 2017. године. Првостепена

пресуда је донета 3. 3. 2017. године, а другостепена 10. 5. 2017. године. Поступак је трајао нешто краће од једне године.

Посебне карактеристике и напомене

Наведени кривични предмет је анализиран као пример добре праксе у поступању надлежних органа, проактивног поступања надлежног јавног тужиоца и спровођења делотворне истраге, а потом и адекватног и аргументованог вредновања изведених доказа (посебно налаза и мишљења вештака неуропсихијатра и психијатра који су закључили да когнитивни и интелектуални потенцијали окривљеног омогућавају да схвати значај радње коју чини и да предвиди њене последице) и утврђених чињеница од стране поступајућих судова. Ово најпре у погледу чињенице да за постојање кривичног дела трговине људима из члана 388 КЗ није неопходно да експлоатација жртве буде реализована (довољно је да извршилац предузме неку од законом наведених радњи извршења у циљу експлоатације), а потом и у погледу посебног режима кривичноправне заштите малолетних жртва трговине људима – кроз препознавање постојања кривичног дела извршеног према малолетном лицу и у ситуацији када учинилац није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.

Окривљени Т.Д. је осуђен за кривично дело посредовања у вршењу проституције иако је на готово идентичан начин поступио и према пунолетним особама женског пола које су се јављале на оглас у којем је навео да тражи конобарице и помоћне раднице за рад у угоститељству, с обзиром да при извршењу кривичног дела, тачније приликом врбовања за проституцију, према пунолетним оштећенима није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.

Пажњу заслужује и образложење одлуке којом је другостепени суд у целости прихватио жалбене наводе заменика вишег јавног тужиоца, имајућу у виду специфичност конкретних догађаја. Поводом одлуке о казни коју је првостепени суд окривљеном Т.Д. утврдио за кривично дело трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ, суд је констатовао да је он „посао оглашавао” средствима јавног информисања која су доступна неограниченом броју лица, као и то да се жалбом јавног тужиоца основано указује да није оправдано за кривично дело трговине људима из члана 388 став 2 у вези са ставом 1 КЗ утврдити оптуженом минималну казну прописану законом за ово кривично дело.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Током анализе чињеница и околности које су као релевантне препознате у одабраним предметима, уочене су и издвојене оне које представљају упориште за извођење бројних закључака, укључујући и следеће:

- **поступање полиције и органа поступка у случајевима трговине људима најчешће је било реактивно**, те се до почетних сазнања долазило након извршења кривичног дела (на основу пријава грађана, информација добијених од жртава, пријава Центра за заштиту жртава трговине људима, других институција, односно њихових представника, организација цивилног друштва);
- **проактивним приступом и применом посебних доказних радњи** реализација планиране експлоатације спречена је у два од десет анализираних случајева (у једном случају поступак против окривљених окончан је осуђујућом пресудом за кривично дело трговине људима, у другом је осуђујућа пресуда у поновљеном поступку изречена за кривично дело посредовања у вршењу проституције);
- у условима ограничених могућности, али и непримењивања других доказних радњи, **чињенична подлога за одлучивање најчешће се креира на основу сведочења жртава и других сведока и исказа окривљених**, а знатно ређе на основу резултата других доказних радњи (нарочито не на основу резултата добијених применом посебних доказних радњи, али и вештачења, чије је одређивање могло значајно допринети објективизацији процеса вредновања и оцене доказа о природи и елементима конкретног кривичног дела, а потом и одлучивању о врсти и висини кривичне санкције), чиме се отежава и положај жртве;
- у случајевима у којима жртва није испитана употребом техничких средстава за пренос слике и звука, што у значајној мери ослобађа суд од обавезе њеног поновног испитивања, током вишегодишњег вођења кривичног поступка, уз неизбежну секундарну виктимизацију, **манифестне су промене исказа**, што у одређеном броју случајева доводи и до преквалификације кривичног дела³² (случај број 8);
- у погледу вредновања и оцене доказа, а с тим у вези и „**пристанка жртве**”, поступајући судови у једном случају нису показали очекивану доследност. Иако се у образложењу пресуде наводи да суд није у целини прихватио исказ оштећене јер је она покушавала да заштити окривљене, да њен лични став према њима може бити и последица стања заблуде у којем се налазила, да је била у тешком материјалном положају и у тешком здравственом стању услед зависности од хероина, те да суд није прихватио ни да је оштећена сама тражила да стан у ком је боравила буде стално закључан и да је сама предала свој телефон, као и да је из телефонских разговора закључено да је првоокривљени био спреман да примени силу, поступајући суд је у поновљеном поступку, након пет година, извео правни закључак да се не може прихватити правна квалификација из оптужнице (да је реч о трговини људима), већ да се ради о кривичном делу посредовања у вршењу проституције, јер је изведеним доказима несумњиво утврђено да је оштећена пристала на вршење проституције и да је имала слободу избора, те да није било директне присиле на проституцију у циљу експлоатације;
- неуважавање ирелевантности пристанка на експлоатацију, али и **неразумевање суштине експлоатације туђег рада** и принудног рада као кључних елемената за постојање кривичног дела трговине људима, евидентирано је у поступку који је поступајући тужилац иначе квалитетно спровео (случај број 1);

32 Иако је основна претпоставка да промена изјава жртава долази под утицајем окривљених или њима блиских лица, представнице организације цивилног друштва које пружају помоћ и подршку жртвама истичу да су жртве, по казивању једног броја њих, с протоком времена губиле интересовање за активније учешће у кривичном поступку јер су изгубиле поверење у институције.

- у готово свим анализираним случајевима у којима су жртве истакле имовинскоправни захтев (у осам од девет), у осуђујућим пресудама изостало је доношење одлуке о том важном праву жртве у кривичном поступку (упућивањем да ово право остваре у парничном поступку, жртве су излагане новом процесу и поновљеној виктимизацији);
- у анализираним предметима није било података о томе да су вођене финансијске истраге.

Анализом појединих случајева утврђени су и бројни примери добре праксе:

- **постојање кривичног дела трговине људима кроз експлоатацију просјачењем у оквиру ромске породице** (случај број 7);
- у највећем броју случајева **жртви је одређен статус посебно осетљивог сведока и постављен јој је пуномоћник** (испитивање употребом техничких средстава за пренос слике и звука није обављено у свим тим случајевима), ангажована су стручна лица центара за социјални рад и Центра за заштиту жртава трговине људима (такав начин поступања је од изузетног значаја у свим случајевима трговине људима, а посебно када су малолетне жртве експлоатисане злоупотребом личних односа са окривљенима, који су им родитељи или хранитељи, или су са њима успоставили наводно искрену емотивну везу, као и злоупотребом тешких прилика, односно рањивости жртве);
- **уважавање посебног режима заштите малолетних лица** у случајевима трговине људима, али и **постојања кривичног дела независно од чињенице да намеравана експлоатација није реализована**, утврђено је у једном од десет анализираних случајева;
- на основу резултата примене посебних доказних радњи, благовремено се дошло до релевантних сазнања, а потом и до утврђивања чињеница у ефикасно спроведеном доказном поступку и изрицања осуђујуће пресуде у кратком року (случај број 10);
- окончање кривичног поступка у кратком року, уз избегавање секундарне виктимизације, закључењем споразума о признању кривичног дела са окривљеним у коме су се заменик јавног тужиоца, окривљени и његов бранилац, сагласили да се оштећеној, жртви трговине људима, досуди имовинскоправни захтев на име накнаде материјалне и нематеријалне штете (случај број 4);
- утврђена је **одговорност „корисника услуга” жртве трговине људима** у циљу сексуалне експлоатације и окривљеном за учињено дело изречена казна затвора у трајању од четири године (случај број 6);
- **правилна оцена питања уговорених малолетничких бракова и постојања ропског односа** (случај број 9); у истом случају као пример добре праксе издваја се коришћење налаза и мишљења вештака приликом оцене исказа жртве, стања у коме се налазила и последица које је претрпела;
- **међународна сарадња** (случај број 9);
- **позивање у одлукама на одредбе потврђених међународних уговора.**

МОГУЋНОСТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСТУПАЊА НАДЛЕЖНИХ ОРГАНА

Могућности за унапређење поступања надлежних органа уочене су у резултатима анализе, током које је утврђено да се у појединим ситуацијама:

а) не препознају неки од елемената бића кривичног дела трговине људима:

- као елемент бића кривичног дела, а тиме и основ за разликовање од других кривичних дела са сличним обележјима, уз силу и претњу, најчешће се занемарују довођење у заблуду или одржавање у заблуди, злоупотреба овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог и задржавање личних исправа, чак и у случају када се у изреци споразума о признању кривичног дела посредовања у вршењу проституције из члана 184 КЗ наводе околности и радње из којих произилази да је оштећена врбована у циљу проституције коришћењем тешких прилика (случај бр. 3), као и у случају када су у образложењу пресуде констатовани зависност од хероина оштећене која је врбована у циљу проституције, злоупотреба поверења и подаци о ванбрачној заједници оштећене са окривљеним, као и коришћење тешких материјалних и здравствених прилика оштећене (случај бр. 8);
- као елемент бића кривичног дела занемарује се постојање планиране или реализоване експлоатације жртава (нарочито кроз проституцију, али и експлоатацију рада и принудног рада, успостављање ропског или њему сличног односа) и у случају када се у току спровођења посебних доказних радњи утврди да је циљ предузетих активности експлоатација (случај бр. 8 и случај бр. 1);
- не препознају се специфичности кривичноправне заштите малолетних жртава (употреба силе, претње или неког другог начина извршења није нужан елемент бића кривичног дела, а у случају њиховог постојања кривично дело извршено над малолетном жртвом добија квалификовани облик – случај бр. 1);

б) не поступа се у свим случајевима у складу са обавезом која проистиче из препознавања ситуације, потреба и рањивости жртве:

- занемарују се одредбе Стандардних оперативних процедура (случај 2);
- не цени се адекватно чињеница да је Центар за заштиту жртава трговине људима неку особу идентификовао као жртву (у три случаја);

в) не примењују се мере превенције трауматизације, заштите и помоћи жртвама, иако су оне потврђеним међународним уговорима предвиђене за све жртве трговине људима, а не само за малолетне:

- иако није забележен велики број поновљених испитивања жртава, вишегодишњим трајањем кривичног поступка неизбежно долази до трауматизације и секундарне виктимизације жртве;
- у једном броју случајева може се уочити да орган поступка већи значај приликом оцене доказа даје одбрани окривљеног него исказу жртве, чак и у ситуацији када исказ жртве потврђују и други изведени докази (случајеви бр. 1 и 2);

г) не примењују се доследно одредбе члана 103 и 104 ЗКП:

- у одређеним случајевима, иако постоје околности субјективног и објективног карактера као основ за одређивање статуса посебно осетљивог сведока, орган поступка тај статус не одређује, или се оштећени коме је он одређен не испитује у складу са правилима о испитивању посебно осетљивог сведока;

е) не препознаје се у довољној мери значај права жртве на компензацију:

- жртва се упућује да право на накнаду штете оствари у парничном поступку;

ж) не предузимају се све неопходне доказне радње (нарочито медицинско и психијатријско/ психолошко вештачење жртава), које би допринеле бољој анализи исказа жртве, нарочито у ситуацији када она мења исказ, као и правилној оцени постојања елемената дела у погледу начина извршења и предузетих радњи;

ПРЕПОРУКЕ

У складу са уоченим индикаторима недовољног разумевања неких од законских обележја кривичног дела трговине људима, начина истраживања и доказивања релевантних околности, значаја мултисекторског приступа и међуагенцијске сарадње, као и заштите жртава и потребе да се њихов положај унапреди, препорука је да се за полицијске службенике, као и за јавне тужиоце који су контакт особе за кривично дело трговине људима и судије, спроведу обуке на следеће теме.

Материјално право:

- препознавање елемената кривичног дела трговине људима (начин извршења и радње извршења, постојање дела и уколико не дође до стварне експлоатације а предузете су радње са тим циљем);
- ирелевантност пристанка лица на експлоатацију за постојање кривичног дела;
- препознавање кривичног дела трговине људима када је жртва малолетно лице (ст. 2 и 3 члана 388 КЗ);
- разликовање кривичног дела трговине људима и кривичног дела посредовања у вршењу проституције из члана 184 КЗ (нарочито када је у питању малолетна жртва), као и кривичног дела запуштања и злостављања малолетног лица из члана 193 КЗ (у случају принуде на рад или просјачење);
- право жртве на компензацију (користити Смернице за унапређење судске праксе у поступцима за накнаду штете жртвама тешких кривичних дела у кривичном поступку);
- примена одредбе о некажњавању – члан 26 Конвенције СЕ (користити публикацију „Правни оквир и препоруке за примену принципа некажњавања жртава трговине људима у Србији”);
- права жртава у складу са међународним стандардима (Директива 2012/29 ЕУ о минималним стандардима о правима, подршци и заштити жртава криминалитета);
- практична примена Стандардних оперативних процедура за поступање са жртвама трговине људима;
- подизање свести јавних тужилаца и судија о тежини кривичног дела трговине људима, значају заштићеног добра, а с тим у вези и важности адекватног кажњавања за ово кривично дело.

Процесно право:

- проактивни приступ у откривању и истрази кривичног дела трговине људима, у складу са препорукама из Функционалне анализе постојећих механизма сарадње;
- коришћење посебних доказних радњи у доказивању кривичног дела трговине људима (значај за доказивање, мањи број поступака у којима је исказ жртве кључни доказ, проактивни приступ, законитост спровођења, упознавање са међународним стандардима у овој области);
- правилна анализа свих доказа (посебно исказа жртве);
- методологија испитивања жртве (израдити смернице за спровођење ове доказне радње у складу са међународним стандардима о правима жртава, уз поштовање одредби националног законодавства);
- спровођење финансијске истраге у предметима због кривичног дела трговине људима;
- Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима.

Обука на наведене теме треба да укључи студије случајева који ће служити као примери добре праксе, као и упознавање са релевантном праксом Европског суда за људска права.

Такође, имајући у виду последице које по жртву кривичног дела могу имати јавно доступне информације, као и потребу за заштитом приватности жртве, препорука је да се организују обуке на тему извештавања медија о случајевима трговине људима, у циљу заштите права жртава, посебно права на приватност.

Предложити измене Кривичног законика у члану 184 став 2 (када је дело извршено према малолетном лицу, имајући у виду одредбу члана 388 став 2 КЗ).

Предузимање мера на промоцији и унапређењу успостављене сарадње са специјализованим организацијама цивилног друштва које се баве пружањем помоћи жртвама, у складу са чланом 12 Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима.

Предузимање мера на унапређењу међународне сарадње (учествовање у заједничким пројектима, формирање заједничких истражних тимова, у складу са Законом о међународној правној помоћи, закључивање меморандума о сарадњи...).

Организовање обуке за полицијске службенике у одељењима за јавни ред и мир и одељењима за спречавање малолетничке деликвенције, који су ангажовани на сектору, на терену обављају послове саобраћајне полиције и у прилици су да уоче индикаторе трговине људима и тиме омогуће идентификацију жртава.

Организовање обуке за судије прекршајних судова у циљу стварања бољих претпоставки за идентификацију жртава трговине људима чија се експлоатација реализује кроз проституцију или просјачење.

ПРИЛОЗИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРЕДМЕТ АНАЛИЗЕ

КРШЕЊЕ УСТАВНЕ ЗАБРАНЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА (КРАТАК ПРИКАЗ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА)

За судску праксу у Србији од изузетног је значаја одлука Уставног суда Србије (Уж-1526/2017) која је донета 4. марта 2021. поводом уставне жалбе због кршења уставне забране трговине људима (члан 26 став 2) и права на правично суђење (члан 31), и која је објављена у „Службеном гласнику РС”, бр. 34/2021. Том одлуком Уставни суд указује на лошу праксу у поступању правосудних органа који нису поштовали посебна права жртава трговине људима, а која се односе и на већ истакнути проблем преквалификације кривичног дела трговине људима у лакше кривично дело – посредовање у вршењу проституције.

Уставни суд констатује да је у време извршења дела подносиоца уставне жалбе Х.Х. имала 16, односно 17 година. Додатно, Уставни суд констатује да је оштећена испитана два пута, да је током главног претреса усмено тражила да је не испитују пред окривљенима, као и да је пуномоћница оштећене упутила поднесак поступајућем вишем суду у коме је предложено да поступајући суд донесе решење којим ће оштећеној Х.Х. одредити статус посебно осетљивог сведока како би се „спречило понављање секундарне виктимизације којој је оштећена била изложена приликом претходног испитивања”. Уставни суд констатује да о овим захтевима суд није донео одлуку.

Пуномоћница оштећене је тражила да се оштећена испита уз употребу техничких средстава за пренос слике и звука јер на главни претрес долази под страхом и стресом. Поступајући виши суд никада није донео одлуку ни о овом захтеву пуномоћника. Уставни суд указује да је оба пута када је испитивана као сведок подносиоца испитана без присуства јавности, али да је само први пут испитана без присуства окривљених.

Уставни суд понавља да се Република Србија одредбама Конвенције Савета Европе за борбу против трговине људима обавезала на пружање помоћи жртвама трговине људима, да се обавезала да ће поклонити одговарајућу пажњу сигурности и заштити жртава, као и да ће у интересу жртве сарађивати са надлежним и невладиним организацијама које се баве пружањем помоћи жртвама (члан 12). С обзиром на наведено, као и на то да суд током поступка није пружио ниједну меру заштите и помоћи оштећеној, која је према међународним уговорима у време вршења кривичног дела била дете, односно према Кривичном законика малолетно лице, те да није прилагодио вођење поступка налазу судског вештака у коме је констатовано стање трауматизованости жртве, да није одговорио на захтев за добијање статуса посебно осетљивог сведока, као ни на захтев у вези са методом испитивања оштећене као сведока – што је довело до секундарне виктимизације оштећене – Уставни суд налази да је у овом аспекту поступка дошло до повреде позитивне обавезе државе према жртви трговине људима, непоштовањем мера превенције, заштите и помоћи које су таквим лицима зајемчене чланом 26 став 2 Устава.

Посебно значајан је и део одлуке Уставног суда у ком се, поред осталог, констатује да је за окривљене В.В. и Д.Д. кривично дело трговине људима преквалификовано у кривично дело посредовања у вршењу проституције, а потом је на основу тога за окривљеног И.И. кривично дело трговине људима преквалификовано у кривично дело помоћи учиниоцу после извршеног кривичног дела; да је у конкретном случају „потпуно занемарена чињеница да се ради о малолетној оштећеној, те да за постојање кривичног дела трговине људима према малолетном лицу уопште и није потребно доказивати употребу силе, претње или других средстава извршења, већ само извршење неке у закону наведене радње извршења овог кривичног дела предузете у циљу

експлоатације малолетног лица⁷. Из свега наведеног, очигледно и недвосмислено произилази да се у конкретном случају не ради о квалификованом облику кривичног дела посредовања у вршењу проституције, нити о кривичном делу помоћи извршиоцу после извршеног кривичног дела, већ о квалификованом облику кривичног дела трговине људима.

Уставни суд сматра да, у конкретном случају, ниједан новчани износ не може да буде компензација за повреде људских права које је претрпела подносиатеља уставне жалбе, али налази да досуђени износи нематеријалне штете, уз објављивање Одлуке у „Службеном гласнику Републике Србије” представљају правично задовољење подносиатељки због утврђене повреде права (у износу од 5.000 евра, у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије на дан исплате, због утврђене повреде права из члана 26 став 2 Устава, и у износу од 800 евра, у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије на дан исплате, због утврђене повреде права на суђење у разумном року из члана 32 став 1).

СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ

РЕПУБЛИЧКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО	ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД КРИВИЧНОГ ДЕЛА ТРГОВИНА ЉУДИМА ИЗ ЧЛАНА 388 КЗ за период: 2015; 2016 ;2017 ;2018;2019; 2020.и 2021. годину																				
	ПЕРИОД	укупно нерешених пријава из ранијег периода	укупно пријава примљених у извештајном периоду	укупно пријава у раду	Пол пријављених лица		УКУПНО ОДБАЧАЈА	ПОДНОСИОЦИ КРИВИЧНИХ ПРИЈАВА				СВЕГА	Нерешене пријаве на крају извештајног периода	ДОНЕТЕ НАРЕДБЕ О СПРОВОЂЕЊУ ИСТРАГЕ	ОПТУЖЕЊА (непосредна опт.-опт.предлог+оптужница)	Пол оптужених лица		ПРЕСУДЕ			
мушки					женски	полиција (МУП)		други државни органи	оштећени	поступак инициран по службеној дужности јавног тужиоца	мушки					женски	ОСУЂУЈУЋЕ ПРЕСУДЕ	од тога затворска казна	Ослобађајуће	Одбијајуће	укупно одређено притвора
01.01-31.12.2019	23	33	56	21	12	2	28		2	2	33	25	29	22	13	9	11	11	1	2	24
01.01-31.12.2020	20	57	77	41	16	15	49		6	2	57	18	44	24	18	6	18	18	7		24
01.01-31.12.2021	21	43	64	32	11	7	34	1	3	4	43	21	35	28	21	7	16	16	2	2	27